

KARANLIĞIN AYAK SESLERİ KADÜRÜLÜK

Nurer UURLU başkanığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Baskı - Yayınlayan:

Yeni Gün Haber Ajansı

Başın ve Yayıncılık A.Ş.

Şubat 1999

KARANLIĞIN AYAK SESLERİ KADÜRÜLÜK

ÜSMET ZEKÜ EYUBOĞLU

CGAZETESİNİN

OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

Türkiye'nin İlmazları

Türkiye, Selçuklu Devleti'nin dağılmasından, bittir beyliklerin Osmanlı yönetimi altında birleştirilmesinden beri, biri doğudan, şteki Güney'den gelen iki İslam etkisiyle karşı karşıya gelmiştir. Doğudan İran, Güneyden İslam, bu devleti hep sorunlarla yüz yüze getirmiş, i bittirniYünY kurmasını engellerle şlemeye alılmıştır. Güneyden gelen İslamın bittirniYüne kavuştuğu, o ağılardaki uygarlığı bittirniYyle sindirdiği, şzımsediği şsylenebilir. İslamın doğuduğu coğrafyanın şzellikleri, doğul yapıları biliniyor. İstelik, bu doğulu yerinin kuzeyinde ortaya İkan Sımer, Asur, Babil uygarlıklarının 'miras'ına konabilecek bir yapıda da doğuldu. Tevrat'ın getirdiği eski Mısır - Fenike - İbrani kökenli inançlar, Hammurabi yasalarının yüzeyssel yaygınlığı yavaş yavaş toplumsal koşullar niteliğine bittirniYnce, ortam bittirniY değışti. İslam şncesi Arabistan'ı bu yüzY İekemezdi, yabama koşulları İşin doğul yapılarına uygundu, başka tittirniY olamazdı. Oysa İran İok eski, şzgün bir uygarlığın "miras"ı" durumundaydı. Toplumsal değışmeler bile bu eski uygarlık verilerinin şnlendirdiği doğultuda, İzdiği uzun İizgi İzerindeydi.

İran, doğul gelen uygarlık, dittirniYnce İritlerini kolaylıkla kendi İrettikleriyle yoğuruyor, karıştıyor, yeniden biğimlendiriyordu. Buna karşı İslamın elinde yalnızca Tanrısal buyrukları, şnlendirmeleri İeren Kuran vardı. Bu kutsal kitap, verimsiz, kurak topraklar İzerinde yabayan bir topluluğun gereksinimlerine göre, arkasında bittirniY, etkin, kapsamlı bir uygarlık yoktu. Bu kılanacak, köşmsenecek bir durum doğuldu, doğulan koşullarına göre biğimlenmiş bir yabam alanıydı. İslam ilk dşnemlerinde kilit gücyle başarılı oldu, bittirniY İevreyi egemenliği altına aldı, Doğuda, İin - Hind, batıda İspanya İerlerine dayandı. Ancak kilitin gücY, karşıında kalemi, kolun sindirici ağırlıklı dittirniYnce odaklarını buldu, yapacağı tek iş, Tanrısal bildirilerin İğı altına kendinden şncekileri geğersiz saymak, yasaklamaktı. Bunda da uzun sayılacak bir şyre başarılı oldu. Ancak inancın etkisi bilimin karşıında gerilemeye başladı. İran, eski Zerdüştin inançlarına dayalı, kendine şzgY bir İslam yaratmakta gecikmedi. İin bu etkilerden uzak kaldı, Batı ise beklenmedik bir bilimsel gelişim şyreci başlattı. Ortağıda eski Yunan'ı - Roma'yı İslamdan şğrendi, bu şğrenme de geniş kapsamlı bir yaratı ataklığına dşnşbemedi. İyi, İretken aydınlar yetiştirdi, ancak bunları yorumlama doğulında, geleceğe şnelik uzun soluklu bir İaba gşsteremedi. ...te yandan Anadolu'ya yerleşmeye başlayınca bambaşka bir bilimsel ortamla karşılaştı. Anadolu ilkğı Yunan'ın, Roma'nın kaynağıydı, bu kaynak Ortağıdan sonra Batı uygarlığının besleyici odağına dşnşbtY. İslam bu dşnşbYm karşıında da, kutsal kitabının doğulna İkmaya, bilime bilimle yanıt vermeye yanaşmadı. Kilitla sağıladığı başarılarının İok uzun şyreceğini şandı, İste ilk sarsıcı yanılmak bşyle başladı. İğ yüz yıl boyunca ele geğırdiği yabancı toprakları, tarih şyrecinde, İok kısa sayılabilecek bir zaman diliminde yitirdi, İspanya'dan şYridY.

İine İslam dini doğulundan yüz yıl sonra bşinmeye başladı. İlkin "mezhep" denen kurumlar ortaya İkti, bşylece Kuran'a dayandığı şsylene dşrt bşime ayrıldı: Hanefilik, Şafilik, Hambelilik, Malikilik. Bu dşrt mezhep birbiri ardınca doğuldu, Kuran'ın yorumlarına dayandığı ileri şYridY, ancak genel uygulamaları birbirine benzemeyen birer yol tutmakta da gecikmediler. Mezheplerin ardından "tarikat" denen kuruluşlar geliverdi. Şzın kışaslı İslamı İine İslam kemirmeye başladı. Tarikattan tarikat, mezhepten mezhep İkişverdi.

Derken, İslamın savunuculuğunu, yalnızca Şnnilik kapsamında Osmanlı devleti İstlendi, onun da başarıları ancak İğ yüz yıl şrebildi. Osmanlı kilitla başarılar sağılarken Avrupa'da Ortağıın şışsY kaldırdı; Hımanizma, Rşnesans, Reformasyon, daha sonra aydınlanma evreleri başladı. Osmanlı medreselerinde Kuran, fıkıh, hadis, kel% gibi kaynağı Kuran'da bulan şğreti İritleri okutulurken Avrupa gşklerin sanıldığı gibi olmadığı, güneşin değınyanın dşndYünY gşzlemlerle şaptadı. Osmanlı inancını bilimsel buluşları, İine İslam dittirniYncesiyle İYritmeye şşeldi, sonunda Tanzimat dşnemine girildi, bu giriş Batı'nın baskısıyla oldu, Osmanlı anlayışının ilerlemesiyle doğul.

Batı'da gelişen bilimsel atılımların, Osmanlı toplumunda yaratıldığı boşlukları doldurmak, ağıklıkları kapatmak nerdeyse tarikatlara dittirniY. DittirniYnelim Avrupa'da Kopernik, Galilei, Kepler İkiyor, bizde Eşrefoğlu Rumi, Erzurumlu İbrahim Hakkı, son yüzylıda Batı'da Newton, Darwin, Max Planck, Einstein, Heisenberg, Driesch, Huygens, daha adlarını saymakla bitiremeyeceğim bittirniY dittirniYritler, uygarlığın doruğuna ulaştı

kitap

bilginler. Bunlara karşılık bizim toplumda da Hoca Hayret Efendi, Derviş Vahdeti, Üsküplü Atıf Hoca, Said-i K'Yrdi, Şeyh Zahid Kotku, Şeyh S'leyman Efendi ile benzerleri. Gelişig'zel yazdıÜm bu adlar T'Yrkiye ile Avrupa arasındaki u'urumun ne denli, gittik'e b'yy'd'Ü'n' g'stermeye yeter sanırım. Tarikat'lar arasında bu Beyhlere "mana ordusunun Behsuvarları" deniyor. Bunları g'Ylmek, k'Y'msemek i'in yazmıyorum, en Y'ksek y'snetim a'amasında bulunan kamu g'srevilerinin onlar kar'ısında ezilip b'Y'lmelerini sergilemek istiyorum.

T'Yrkiye, Cumhuriyet d'snemini, Atat'rk'Y'n y'snetime elkoyu' evresini bir yana bırakırsak, Tanzimat'tan bu yana, bilimsel atılımla tarikat 'ıkmezinden kurtulamamış, gelişimle gerileme arasında bitmeyen e'ürler 'izmiştir. t'stelik din, 'a'ular boyunca bilimsel gelişmenin kar'ısına 'ıkmayı kendine Y'st'Y'n bir g'srev edinmiştir (geniş bilgi i'in bakınız: Dr. A. Adnan Adıvar, Ülim ve Din, 1980, ayrıca: Osmanlı T'Yrklerinde Ülim, 1970). Bu iki 'ıkmaz arasında sıklıkla kalmanın nedenlerini y'snetimin tutarsızlı'ında aramaktan başka 'ıkar yol yoktur. Y'snetimden sorumlu yetkililer, devletin tabanını sarsılmaz, sa'ulam temeller Y'zerine oturttu olanaklarını arayacakları yerde, Beyhleri kazanmanın, onların 'evresinde toplananların oylarını almayı birer ya'şam ilkesi edinmişler. Oysa Cumhuriyet y'snetimi kurulmasa, Kurtulu' Sava'ı kazanılmasa, bu y'sneticiler, Beyhlerin g'sn'Ylerini kazanmayı ama' edinenler, gidebilecek cami bulabilecekler miydi? Üngiliz amiraline s'ülan, "yery'z'nde Tanrı'ın g'slgesi" sayılan Padi'sah Hazretleri Cuma Selamı'ına 'ıkabilecek miydi? Din sorunu, uygar Y'kelerde devlet sorunu olmaktan 'ıkmıştır, devletin dine dayanması, dinin devlet k'Y'Y'Ü' olması Orta'a'U' ortalarına de'ün s'Yrd'Y'Y'd'Y, Avrupa devletleri bu i'bi uzun tartışmalar sonucu s'rt'ından atlı. Oysa, daha Orta'a'U'In birinci yarısından bile kurtulamayan Üslam Y'kelerinde "din devleti" d'Y'leri yeniden uykulara girdi. T'Yrkiye, Osmanlı egemenli'ü boyunca, d'İş g'sr'Y'n'Y's bakımından din devleti sayılabildi, ancak bu da pek tutmadı. S'z gelişisi Osmanlı padi'sahlarından hacca giden, "hacı" olan yoktur, padi'sah "halife" olmasına kar'ın namaz kıldırılmaz, İarap i'er, 'algı 'aldırır, oyunlu e'ünelere kar'ı 'ıkmaz, onun istemedi'ü yalnızca "Şiilik"ten gelen sıklıktır. Oysa 'şz'Ylmenin ba'sladı'ü d'snemlerde dine sarılmalar da ivme kazanmıştır. Bug'Y'n böyle bir sorun yoktur, ancak "din devleti" şzlemleri hızlanıyor, etkinle'iyor, s'm'Y'Y'ye d'sn'Y'Y'yor. Osmanlı tarihlerini okuyun "Beyhlere iftar yeme'ü" veren bir padi'sah bulamazsınız. Vakıflar, yoksulları doyuran, koruyan kurumlar vardır, ancak padi'sah sofrasında, padi'sahla kar'ılıklı "iftar" eden Beyhler toplulu'ü yoktur. Oysa 12 Eyl'Yl yıkımından sonra "Beyhli dervişli iftar sofraları" kurulmaya ba'slamıştır. Bu uygulamada eskiye giden bir gelenek yoktur. Demek 'ıkmaza girmenin ba'slangıçlı şzlemi duyulan ge'mi'işi yeterince bilmemektir.

T'Yrkiye'nin tabanından geldi'ü sanılan bu tutarsızlıkların kayna'ı tabanı kaydıran, y'sr'Yngesinden 'ıkaran tavandaki yetkililerdir. Demokrasilerde din vardır, ancak dinlerde demokrasi yoktur. Demokrasilerde yurttaş, yasalar ortamında kalma ko'suluyla istedi'ü gibi davranabilir, oysa dinlerde böyle bir şz'Yrl'Yk olamaz. Din davranış ko'sullarını kendi i'eri'üne g'sre saptamıştır, onun d'İşına 'ıkmaz, 'ıklılırsa su' do'uar, su'luluk kavramı ortaya 'ıkar, i'be yetkili yargı kurumu kar'ır.

Üslamcılar, Üslam dininin en demokrat, en şz'Yrl'Yk'Y' din oldu'unu s'sylemekten geri kalmazlar. Oysa Üslam y'snetiminde i'kili, 'algılı e'üence, t'sren, kadınlı erkekli toplantı, kadınlar i'in toplumsal kurumlarda g'srev yoktur, M'Y'si'Yman olmayan Hıristiyan kadınlarla, erkeklerle evlenmek yasaktır, Üslamın be's ko'sulunu yerine getirmek (hac, oru', namaz, zek'ot, tevhid) dinin uygun g'srd'Y'Y' bir engel yoksa kesinlikle yerine getirilmelidir. Peki bunun demokrasi neresinde? Devlet yasalarını din buyruklarına g'sre d'Yzenlerse bireysel davranış şz'Yrl'Y'Y'n kapıları kapanmaz mı? Afganistan, Cezayir, Suudi Arabistan şrneklere ş'n'Y'zde. Üslam yanlış anlaşılıyor, savını ortaya atanlar, Üslamın kendini yanlış tabana oturttu'unu bilemiyorlar. Bir inan'ı kurumu, kendi getirdiklerine uygun bir taban bulamazsa yıkıcı olur, eskinin artıklarını yeniden birleştirerek kendine uydurmaya 'alır. Ancak y'kt'i'ünün yerine daha gelişimini koyamazsa, taban ta'slıd'ü Y'k'Y' atar, yıkabilir de, y'pratabilir de. Bunun şrne'ünü 'oktanrılı dinlere kar'ı acımasız bir yıkıma ba'slayan tektanrılı dinlerde g'sr'Yyoruz. Bu dinler eskiden kalan uygarlık Y'Y'nlerini y'kmakla i'be ba'sladılar; Hıristiyanlık, Ülk'a'U' uygarlı'ının kalıtına konu'ü i'in ba'sarılı oldu, Üslamlık Ülk'a'U'Ö' y'kmakla ba'sarılı olaca'ını sandı, yanlış. Bunun a'ık şrne'ü, bug'Y'n Anadolu kazıbilimin ortaya 'ıkard'ü, sergiledi'ü Ülk'a'U' uygarlı'ının Y'Y'nleridir. Osmanlı inancı Hilarion Kilisesi'ünün ta'sları Y'zerinde yeni camiler yaptı, ancak o uygarlı'ın ortaya koydu'ü ba'sarılar ş'Y's'nde bir y'kselme g'steremedi. Burada kimi ba'sarıları g'sterme olana'ı vardır, 'ok şrnekler verebiliriz, ancak d'Y'Y'nsel y'snden o yapılarla yan yana y'Y'Y'n bir ba'sarı bulamayız. S'leymaniye e'ssiz bir yapıt, ancak bir Sinan daha yok, K'sin Katedrali e'ssiz bir yapıt, oysa ardından gelen uygarlık Y'Y'nleri, d'Y'Y'n'Y'rlere onun ula'stı'ü ba'sarı 'izgisini kesintiye u'ratmadı. Kendi ba'sarılarını de'üerlendirmek isteyen bir uygarlı'ın başka uygarlıkların ba'sarılarını da iyi bilmesi, anlaması gerekir. Ele'stiri s'z'gecinden ge'irilmeyen bir ba'sarı 'ok yanlıtıcıdır.

Bu yanlıtıcılık bireysel be'üeni duyguların, başka Y'Y'nleri ara'stırmadan, genelleştirilmesi girişiminden do'uar. B'Y't'Y'n insanların e' boyda oldukları bir toplumda uzunluk-kısalık ş'Y'leri ge'erli de'üldür. Bunu d'Y'Y'nce y'sn'Y'nden toplumlara uygularsak kimin ba'sarılı, kimin ba'sarısız oldu'ü bilinmez.

Ya'sadı'ü 'a'üda Abd'Y'hak Hamid'Öe Ö'Öen b'Y'Y'k İair'Ö' derlerdi, ona olduk'a yakın bir ozan, bir yazısında, Ö'ÖAbd'Y'hak Hamid'Öle ancak Shakespeare kar'ılılaştırılabilir'Ö' anlamında bir s'z etmişti, bir ba'skası da Ö'Öancak Shakespeare onun d'Y'zeyine 'ıkabilir'Ö' demişti. Oysa Dante'Y'i, Goethe'Y'i okuduktan sonra bu iki şvg'Y'n' ne denli g'Y'Y'n' oldu'unu anlayabiliydim. Hangi inan'tan do'uarsa do'usun,

duygunun deŸer ŸiŸsŸ olarak alındıŸ bir yerde bilimsel baŸarıları anlama olanaŸı yoktur, ŸiŸsŸ usun iŸidir. Dinciler, dinci giriŸimler TŸrkiyeŸyi ŸŸtek sorunlu devletŸŸ durumuna getirmiŸler, oysa devlet Ÿok sorunlu bir bŸtŸndŸr, bu sorunların ŸŸzŸm yeri de usun alanıdır. Osmanlı devletinde, ortalık biraz geniŸ soluk almaya baŸlayınca ŸŸmedreselerŸŸden yŸkselen alıŸılmıŸ, kanıksanmıŸ bir ses vardı, ŸŸdin elden gidiyorŸŸ, Osmanlı devleti ŸŸkŸb evresine girdi, BaŸdatŸta Kadirilerin sesleri yŸkseldi, ŸŸberiat isterizŸŸ. Hangi beriat, belli deŸil, baŸılası bir olaydır, ŸŸberiat isteyenŸŸ Kadirilik yandaŸları, ŸŸberiatı aykırıŸŸ bir kuruluŸun iŸinde yuvalanmıŸlardı. Sonra bu istekler, TŸrkiye Cumhuriyeti iŸinde gŸndeme getirildi. GerŸekte istenen, cumhuriyet yŸnetiminin, laikliŸin kaldırılması, dinci bir devlet kurulmasıydı.

TŸrkiye bu Ÿikmazlara hangi koŸullar altında, hangi baskılar, gerekliler sonucu sŸrŸklenmiŸtir, bugŸn aŸırlıkta olan soru budur. DŸbŸnen, bilimsel yŸntemlere gŸre toplumsal sorunlara eŸilen, Ÿikmazları sergilemeyi baŸaran bir devlet sarsıntıya uŸramaz, sarsıntının nedenlerini bilir. Oysa TŸrkiyeŸde Ÿikmazları, sarsıntıları doŸuran hep ulus yŸnetiminden sorumlu olanların tutarsızlıŸıdır. Bir ulusun inanŸları aktarmasa, dini kendi varlıŸının, kiŸiliŸinin Ÿzelliklerini, damgasını taŸımlıyorsa onda bunalımlardan kurtulma olanaŸı yoktur, o ulusta dinin kaynaŸı sayılan kitabı bile kendi Ÿikarına gŸre yorumlayan pirlere, beyhelerin sayıları ŸoŸalıdır. Ÿike sorunlarını kiŸisel tutumları doŸultusunda Ÿzmeye ŸalıŸan bir yŸneticiden daha kŸtŸsŸ, daha sakıncalı dŸbŸnŸlemez. Toplumsal sorunlar toplumsal yŸntemlere gŸre aŸıklanır, kiŸisel isteklere, kiŸisel eŸilimlere gŸre deŸil. Toplumsal olanı, kiŸisel olanla birleŸtirmeye ŸalıŸmak yŸneticiyi baskı yŸnetimine sŸrŸkler, bu tutum, ŸŸdevlet benimŸŸ demektir. TŸrkiye bŸylelerini Ÿok gŸrdŸ. Ÿnsan yapacaklarıyla deŸil, yaptıklarıyla baŸarılı sayılır, deŸer kazanır. Yalnızca insanın belleŸinde kalabilecek bir dŸbŸnce verimli deŸildir, verim uygulamanın ŸrŸndŸr. Uygulanma olanaŸı bulunmayan bir dŸbŸnceden yarar gelmez.

Ÿlkemizde, Tanzimat dŸneminden beri, dŸbŸnce alanında ikili bir Ÿatılma sŸrmektedir. Bu BatıŸya yŸnelme-Ÿslama baŸlanma biŸiminde deŸil, atılması gerekenle binemsenip uygulanması gereken arasında sŸrŸp gitmektedir. Bir tŸm geŸmiŸini atamaz, tŸm geleceŸini yeni Ÿretilen dŸbŸncelere gŸre yaratamaz. Devrim, bu ikili Ÿatılmadan doŸar. Yenilenmesi, yeniden biŸimlenmesi gereken eskiyi tutar, iŸeriŸini yeni deŸerlere gŸre dŸzenler. Katılma evresine varmıŸ uygulamaları yŸrŸrŸkten kaldırır. Bu yŸrŸrŸkten kaldırma yok etmek anlamına deŸil, kiŸiye Ÿekmek iŸlemidir. Cumhuriyet yŸnetimine karŸı Ÿıkanlar, Ÿslama baŸlanmanın yararını savunurken, ŸŸbizim geŸmiŸimizŸŸ olduŸunu dillerinden dŸbŸrmezler. Oysa Ÿslam bizim geŸmiŸimiz deŸildir. TŸrk insanı Ÿslamdan Ÿok Ÿnce vardı, baŸka inanŸlardan, uygulamalardan oluŸmuŸ bir yaŸam ortamının toplumdur.

Bu toplumun iŸsel Ÿzelliklerini yansıtın ilk belgeleri, Orkun YazıtlarıŸndan ŸŸreniyoruz. AnadoluŸya gŸŸmenin sonucu bambaŸka nitelikte bir yŸzlyla (on dokuzuncu) deŸin Ÿslama baŸlanma, ondan sonra Batı uygarlıŸından yararlanma eŸilimi baŸlamıŸtır. ,aralıŸan bu iki dŸbŸnceden Asya kŸkenli olanı, Ÿslam dŸslamıŸtır, TŸrkŸn tarihini Ÿslamı benimsemekle baŸlatma eŸilimini gŸlendirmiŸtir. Bu gŸrŸbŸ birŸok TŸrk tarihŸisi de benimsemiŸtir, TŸrk tarihi 1071Ÿle baŸlamıŸtır sayı Ÿslam kŸkenlidir, TŸrk tarihi AsyaŸda baŸlamıŸtır. Turan kŸkenli, TŸrk tarihi Anadolu uygarlıŸıyla birlik, bŸtŸn iŸindedir, bu gŸrŸbŸn kaynaŸı Ÿzerinde yaŸanan topraŸın geŸmiŸini benimseme kuramına dayanır.

Ÿmdi bu Ÿı ayrı gŸrŸrten BatıŸya yŸnelme ile AnadoluŸyu ilk uygarlık ŸaŸlarıyla benimseme birbirine yaklaŸmıŸ, bŸtŸnleŸmiŸ gebedir. Ÿslama baŸlanma ile 1071Ÿle baŸlama (tarih alanında) TŸrk-Ÿslam sentezini ŸretmiŸtir, bu da Ÿteki gŸrŸbe karŸıdır, bilimsel bir dayanaŸı yoktur. Nedeni de bir ulusun diniyle baŸlayamayacaŸıdır. ...nce toplum, ulus vardır, sonra inanŸlar, dinler ŸretilmiŸ, yayılmıŸ, benimsenmiŸtir, bilimsel gerŸek budur. Tarih varlıŸı olmak dŸbŸnsel yaratmaları sergilemekle, kendini belgelemekle baŸlatılmıŸtır, varsayımlarla tarih olmaz. BatıŸya yŸnelme giriŸimi, kendini bulma, bir uygarlıŸın aydınlattıŸı ortamda yer almanın Ÿnemini kavrama atılmıŸtır. Nitekim BatıŸnın bilimsel ŸalıŸma yŸntemlerinden yararlanarak, Ÿslam dininden Ÿnce de bir TŸrk uygarlıŸının varlıŸını, deŸerini, Ÿnemini vurgulayan TŸrk dŸbŸnŸrleri yetiŸmiŸtir (Prof. Dr. Bahaeddin ...gel, Ÿslamiyetten ...nce, TŸrk KŸltŸr Tarihi, 1962). Bu yapıtta kazıbilim verilerine dayanılarak TŸrk insanının uygarlık alanında gŸsterdiŸi baŸarı kanıtlanmaktadır. Biz, gerek AnadoluŸda, gerek Orta AsyaŸda doŸup, AnadoluŸya gŸŸmekle yeniden biŸimlenen tarihimizi hep Batı uzmanlarından, bilgincilerden Ÿrendik. TŸrk dŸbŸnŸrleri, TŸrk tarihi denince, Ÿokluk Ÿslam dininin kapsamında bir gŸrŸbŸ benimser. Gyula Nemeth, ŸŸAttila ve Hunları (Ÿev. Ÿerif BaŸtav, 1982) adlı yapıtında TŸrk uygarlıŸıyla ilgili kazıbilim buluntularını Ÿnek olarak aŸıklamıŸtır. Bu durumda Ÿslamcı tarih anlayıŸının tutarlı bir iŸerik taŸımadıŸı aŸıktır. Bir uygarlık, Ÿslamcıların sandıkları gibi, belli belirli bir olayla, bir yaratılıŸ ŸkŸsŸyle baŸlamaz, dŸbŸnmeyi bilen, Ÿevresini deŸiŸtirmeye, kendine uydurmaya ŸalıŸan bir insan, bir topluluk ister. AdemŸin yaratılıŸıyla ne tarih, ne de uygarlık baŸlar. UygarlıŸın ilk kaynaŸı inanan deŸil dŸbŸnen insandır. DŸbŸnmek inanmaktan Ÿncedir, dŸbŸnemeyen inanamaz, inancını bir saplantı durumuna getiren de dŸbŸnemez.

AtatŸrk devrimlerinin amacı dŸbŸnen insan yetiŸtirmek, dŸbŸnmeden inananların baskısından genŸlerimiz kurtarmaktır. KaynaŸı hangi kutsal gŸŸ olursa olsun, baŸkalarının buyruŸu altına sokulmuŸ bir ŸŸakıl, akil deŸildirŸŸ. Ÿnsan istencinin dŸlunda kalan bir eylem de us ilkelerine aykırıdır. Usla bilincin ŸatılıŸı yerden inanŸ fıŸkırır. Din buyruklarına uyma koŸuluyla giriŸilen eylemlerde us sorumluluŸu yoktur, ancak usun aydınlatılmasında yŸrŸyen insan sorumlu olabilir, bu nedenle insan deŸer kazanır.

Kimse dine karşı □ıkmaz, din adına yapılanların dinle baÜlantıslı araştırlılır, varılan sonu□ olumsuzsa karşı □ıkıß deÜer kazanır, dYßYnen insan i□in de gereklidir.

KADÜRÜLÜK

Üslam şrtYsY altında gelişen, aßırlı ÔÔSYnniÔÔ geleneÜe baÜlanan, ancak uygulamalarında, yayılmasında, beslendiÜi kaynaklarda hep Üslam dıßı kalan, ÔÔSYnnilikÔÔ ßşyle dursun, Üslamın kaynaÜi KuranÔa bile aykırılı davranmaktan □ekinmeyen bir kuruluştur. Kurucusu AbdYlkadir GeylaniÔdir.

AbdYlkadir Geylani (1078-1166) Hazar DeniziÖnin kıyılarında Geylan ya da Cilan diye anılan yerde doUmuydur. Onun yaşamlını konu edinen kimi kaynaklara göre, ger□ek adı Muhyiddin Ebu Muhammed bin Salih Cengi DostÖtur. Bu adın yakıßtırma olduÜü, i□erdiÜi sşzcYklerden, şzellikle ÔÖdostÔÖtan anlaßılmaktadır. Bu sşzcYk Fars□adır. Bu ad, daha sonraları, şzellikle BaÜdatÖta yerleşip tarikatını kurduktan sonra, ger□eÜin ayrılmıß birtakım ger□ekdißi sşylencelerle karlıßtırılmıßtır. AbdYlkadirÖin ailesi, ataları bir yandan ZerdYßtiYk, bir yandan da Şamanlık gibi karıßık inan□lara baÜliydı. Nitekim, adının sonundaki ÔÖCengi DostÔÖ bunu gösteriyor. AbdYlkadir şzellikle BaÜdatÖta şÜrenim göstermiş, □aÜünün şnde gelen Üslam aydınlarında esinlenmiş, ders almıßtır. Ülißki kurduÜü kimseler arasında Ahmed Debbas, Şeyh Yusuf Hemedani □aÜünün şnemli sayılan kißilerindedir.

Onun adının ÔÖGeylaniÔÖ diye anılmasının başka bir nedeni de doÜduÜü yerin Geylan olmasıdır. EdindiÜi bilgilerle yaymaya □allıßtıÜi dYßYnceler arasında olumlu bir baÜlantı kurmak □ok gü□tYr. ...zellikle yapıtlarının i□erdiÜi konular, Üslam anlayıßıyla karlıßlaştırılınca olumlu sonuca varma olanaÜi yoktur. Nitekim El-GYnye li Talib-i Tarık-ı Hak (Tanrı Yoluna Girenin Kılavuzu) tutarsız a□ıklamalarla doludur, FYtuhuÖl-Gayb (GizliliÜin A□ıklanması) boßlukta sallanan birtakım yorumlarla doludur, Üslam anlayıßına uymaz, nedeni de, Üslam inan□larına göre gizliyi (gaybı) ancak Tanrı bilir. HizbY BeßairÖil Hayat (Yaşamı Mußtulayanların BirliÜi) adlı yapıtı da birtakım dYßsel varsayımlara, izlenimlere dayanır.

AbdYlkadir Geylani i□ekapallı, toplumdan uzak yaşamayı seven, □evresinde toplananları birtakım gü□ anlaßılır (□ok anlamlı) sşzcYklerle uyarır, bunları kendisine TanrıÖnin birer ÔÔsimgeÔÖ olarak bildirdiÜünü ileri sYrderdi. Ona göre dil (konußulan dil) iki tYrliYdYr, biri ÔÖhalk diliÔÖ denen Tanrı dilidir, bunu yalnız TanrıÖyle yakınlık kuran ÔÖBeyhÔÖ anlayabilir, ikincisi ise ÔÖhalk dilidiÔÖdir. Bu dil güYniYk konußma dilidir, yŞzeysel, i□eriksiz anlamlıdır, tarikat şrenlerinde bu dilin kullanılması doÜru deÜildir. Ona göre insanın gelişmesi, olgunlaşması, Tanrısal varlıkla yŞz yŞze gelmesi i□in ÔÖhalk diliÔÖni şÜrenmek gerekir, yeterlidir.

EÜitim

Kadirilikte eÜitim tek boyutludur, güYniYk gereksinimleri giderecek Üslam bilgilerini şÜrendikten sonra (namaz kılmak, oru□ tutmak, kurban kesmek, TanrıÖnin birliÜünü anmak, zekat vermek ile benzeri görevler) bYtYn gşniY ile ÔÖBeyhe baÜlanmakÔÖ gereklidir, bunun dıßına □ıkan bir kimsenin kuruluşta yeri yoktur. Şeyhin sşyledikleri Tanrısal bildirilerdir, bu nedenle onlara karşı □ıkmak, uymamak, onları uygulamamak dinsizliktir.

,ocuk erken yaşlarda Beyhe ÔÖteslimÔÖ edilmelidir. Şeyhe teslim olmak ÔÖHakkÔa (Tanrıya-Allaha) baÜlanmaktır, Beyh yeryŞzinde TanrıÖnin ulaÜüdür. Tanrı bildirilerini Beyhe iletir, Beyh de onları yeniden yorumlayarak, halkın anlayabileceÜi nitelikte, onlara/halka iletir.

EÜitimin Y□ tabanlı vardır, birincisi kesinlikle TanrıÖnin birliÜüne, varlık (vYcud) kavramı altında toplanan tYm nesnelerin yaratıldıÜüne, yaratanın Tanrı olduÜüne inanmaktır. Bu inanmak iki tYrliYdYr. Biri inandıÜünü dile sşylemek, ikincisi sessiz, gşniYlden inanmaktır. İkincisi Tanrıdan sonra en yetkin varlıÜün Beyh olduÜünü onaylamaktır. †□YncYsY şiyimden sonra dirilme vardır, kalkım güYnY tYm Kadiriler Beyhleri □evresinde toplanacaklardır. KadiriliÜe baÜlanan bir kimsenin bYtYn işlerini, eylemlerini, dYßYncelerini Beyhe a□ıklaması, onun onayından geçmeyeni bırakmasıdır.

KadiriliÜe baÜlanan kimse Beyhin yukarıda adları geçen kitaplarını okuma, okuması yoksa bir bilene okutup anlaması, şÜrenmesi gerekir. Hangi konuda olursa olsun AbdYlkadir Geylani Tanrı adından sonra anılmalıdır. Tarikata girenin, ilk güYnden tYm kuralları, koßulları, tapım biçimlerini şÜrenmesi, benimsemesi gerekir. Evden □ıkıp tekkeye giderken Beyhin adının anılması gerekir. Bir Kadirinin işe başlarken Beyhin adını gizli, ya da a□ık□a sşylemesi tarikatın yaygın koßullarından biridir.

AbdYlkadir GeylaniÖnin BaÜdatÖtaki tYrbesini göstermek, orada baÜiße bulunmak bYyYk bir iyilik (savab) kazanmaktır. Burada, bir □elißkiyi de vurgulamak gerekir, AbdYlkadir Geylani önce Şafii MezhebiÖne baÜlanmıßtı, sonra ondan ayrıldı, kendini bYsbYtYn tasavvufa verdi, i□ekapanıß yolunu seçerek eÜitim başlıca ilkesi anlamında yorumladı. Oysa tasavvuf Üslam dini baÜdaßmaz, tasavvuf Üslamın (Beriatın) katıllıklarını gidermek i□in şzellikle SYnniliÜe karşı bir direniß yoludur. Bu yol KuranÔla, şzellikle HadisÔle bYsbYtYn ters doÜrultudadır. AbdYlkadir GeylaniÖnin bu yolu seçmesi, Kuran ile HadisÖten ayrılması a□ık□a nedenleri bilinmeyen bir olaydır. Bunda bize göre, ataların inan□larının derin etkisi olsa gerek, bu etki bilin□atlı verilerinin bilin□ dYzeyine □ıkıßından da gelebilir.

kitap

Bir insan ister □ocuk, ister bÿyÿk olsun, dÿnyaya ynelik eğilimlere, tutkulara, isteklere göre deil, Tanrı katında iyi bir yer edinmek, TanrıÖnün kayrasına, yardımına kavuşmak, eksiksiz bir Tanrı kulu olmak için eğitilir. Dÿnya dÿzenine ynelik bir eitim dinsizliktir Tanrıdan uzaklaşmaktır. Sözün ksas eitim Tanrı için. Eitim ÖÖAllahÖÖ adıyla başlar ÖÖAllahÖÖ adıyla biter. Hangi dÿnya insanı TanrıÖnün ululuu, ycelii karışında şvYrse suların en bÿyny (günah-ı kebir) ilemi demektir, şvY kul için değil, Tanrı için. Dÿnya, onu kuşatan evren (kainat) TanrıÖnün devletidir, bu devlet dşında başka bir devlet kuranlar, kurmak isteyenler suça (küfre) batmıtır. Bu nedenle Kadiriilik Tanrısal devletin benzeri deil, bir grntsYdYr, Tanrı AbdYkadir GeylaniÖyi böyle bir topluluk kurmak için yetkili klmı, şzel olarak görevlendirilmiştir, bunu bilmeyen bir eitim sapkınlıktır.

Dÿnya devletine karşı direnmeyen, ayaklanmayan, onu yıkmaya □alımayan, onun kurucusunun adını yeryüzünden silmeyen bir ynetim ÖÖAllaha isyandırÖÖ AbdYkadir GeylaniÖye, sonraları nereden kaynaklandığı bilinmeyen, ancak kimi Arapa kaynaklara aktarılan Tanrısal nitelikler ykletilmitir. Bunlar arasında şlm (kesilmiş) bir tavuu diriltmek Azrailin bir seleye doldurup ge □ıkardığı ruhları şfelenip dağıtarak şY gövdelere gönderip onları diriltmek, tüYünden, Tanrısal başarılar ykletilmitir (Bk. 100 Soruda Mezhepler - Tarikatlar, s. 191-192, 1969, A. Gölpinarlı). Bunların sonradan uydurulmuş, yaklaştırma nitelermeler olduu açıktır. Ancak eitimde, şzellikle topluluğa yeni katılan gençlerin yetiştirilmesinde etkili şrneler sayıldığı biliniyor.

Kadiriliin TürkiyeÖde yayılması salayan da Erefolu AbdYllah Rumi (...I. 1469) olduu söylenir, yazılır. Ancak, daha şnceden BadatÖtan TrkiyeÖye gelen Kadiri dervilerinin bulunduu, RumeliÖye bile geçtiğini, şzellikle Alevilik-Bektaşilikle karı kaynamaya yöneldiğini syleyen uzmanlar da vardır. Bu tür deimeler, yresel inan geleneklerine dayanan tekke eğitimi nedeniyedir. ...zellikle Rumeli dolaylarında, daha şnceden biçimlenen ancak deiik, yerel Hristiyan inançlarıyla da karıan birtakım inan izleri tarikatlara szmitir. Kadiriiliin bu szmaların dşında kaldığı sylenemez. Sözgelisi Kadiriilikte, sonradan benimsenin bir Rifai geleneği de grlmtYr (Yanaklara b sokmak, kzgn demir yalamak gibi gerei □ok tartışılan uygulamalar).

Bu karı kaynama, bakalama durumu, Kadiriiliin, kimi aratırıcıların ileri srdyikleri anlamda, olumlu, ystn için derin gr bir kurulu olmadığını gsteremket, kanıtlanmaktadır.

Kadiriilikte Tanrı

Kadiriilik, da vuran yönüyle, KuranÖnn niteledii Tanrıya baıldı. Tanrı yaratmıştır, yaratılmamıtır, şYmszdYr, sonsuzdur, varlığını bir btni için kavramak olanaksızdır, insan usunun kavrayışı gücünü açar. nsan TanrıÖnün nitelikleri denebilirse de anlayamaz, kavrayamaz, açıklayamaz. Tanrı bütün gemii, bimdiyi, geleceği bilir. Kuran TanrıÖnün MuhammedÖe indirdiği bir iik kaynadır, aydınlatıcı, yol gösterici biricik kılavuz odur. Kalkım günü, yargı günü gerçektir, en ystn yargı Tanrıdır. Bu TanrıÖnün baıca, şnde gelen, be şzellii vardır (doksan dokuz adının taşıdığı yetkinlik için), Tanrı bütün olup bitenleri şnceden grYr (basir), duyar, sezer. Tanrı söyleneni de, sylenmeyeni de, söylenmek isteneni de duyar (sami), TanrıÖnün yapamayacağı, yerine getiremeyecei bir i yoktur (kaad"r), Tanrı bütün bilgileri en ystn asamada şnde toplamıştır (Kmil-Alim), TanrıÖnün belli, belirli bir yeri yoktur, o her yerdedir (hazır), Tanrı bütün yaratıkların geçimini salar, besinini verir (razzak). Bu gibi niteliklerin toplamı doksan dokuzdur, bunlara TanrıÖnün güzel adları (esma-yi hüsna) denir. Kadiriilik Tanrı konusunda yeni bir dnce ileri sürmez, ÖÖBeriatÖÖ söyledikleriyle yetinir. Ancak bu da bir grntYr, bir yandan ÖÖBeriatÖÖa smski balandıını syler, şte yandan, şrt bir nitelikte Üslamın şyne aykırı bir Tanrı varlığı dnYr. te bir □ok aratırıcılıı yanltan bu konudur. Bunu daha sonraki bmlerde göreceğiz.

TanrıÖnün şzellikleri, Beriat göre ayrı, tasavvufa göre ayrıdır, tasavvufu Tanrı görünüş alanına □ıkar, onu yansıtan en yetkin, en olgun varlık ÖÖBeyhÖÖtir, buna ÖÖinsan-ı kmilÖÖ denir, ite KadiriilikÖte bu Tanrısal varlığı yansıtan AbdYkadir GeylaniÖdir. Onun BaüdatÖta bulunduu yıllarda, mezhep deitirmesinin nedeni budur. Onun şnceden balandıı Şafii mezhebi koyu Snni olduğundan, aırlı Beriat yanlıı bulunduğundan, Tanrılama şzlemi □eken AbdYkadir Geylani, inan deitirerek Sünnilikten tasavvufa kaymıştır. Tasavvufu Tanrı-insan şzdelii, birlii düşüncesi egemendir.

Burada ilginç olan, Kadiriiliin Tanrı tasarımı, KuranÖnn içinine deil de, onun dşında kalan bir inana göre olmasındır. Kadiriilii savunanlar ne derlerse desinler, burada brani dinine yaklaşılan bir inanç biçimi vardır. brani inançlarına göre, Tanrı yalnız branilerin Tanrııdır, başka ulusların Tanrılarına (tek Tanrıci olsalar bile) benzemez. Sözgelisi Yahudi inançlarında din değiştirme yoktur, başka dine balı birisi, din deitirip Yahudi (Musevi) olamaz. Kadiriilikte de buna benzer bir dnce vardır. Tanrı, ancak Beyhin şnerdii anlamda vardır. AbdYkadir GeylaniÖnin adı anılmayan bir törende, Tanrı kavramının içinine botur. stelik bunu kadiri olanların □ou bilmez. Peki böyle bir inanç ortamında Kadiriilikle balantı için girmiş bir kimse ne istiyor? Bunu Kadirininki kendisi de bilmez. Kadiri Beyhleri arasında bilgili kimseler de vardı, onların szleri □ok etkili sayıldı. TanrıÖnün adlarının anılması, şzel bir tören dÿzenlenerek toplu tapınmaya ÖÖdevranÖÖ denir. Devranda yalnızca Tanrı adları anılır, başka sözcük kullanılmaz. Bu toplu tren dÿzenlenen yerlere ÖÖtekkelerÖÖ ya da ÖÖderghÖÖ denir, onun da birtakım şzellikleri vardır.

Devran

Devran Kadirilerin birlikte, topluca d'Yzenledikleri, Beyhin yšnetti'Ui tšrene denir. Bu genellikle sesli olur, kimi □algı ara□ları bulunur, b'Yt'Yn ara□lara karšı □lkan, devranı yalnızca y'Yksek sesle (cehri) s'Yrd'Yrmek isteyen Beyhler de gšr'Ylm'Yst'Yr (daha □ok Kadirili'Un kollarında). Genellikle def, zil, kudum gibi □algılarla tšreni s'Yrd'Yrmek yaygın bir gelenektir. Ayrıca bu tšrenin yapıldı'Ul geniš salonun duvarlarında, gere'Uinde savaš aracı olarak kullanılabilen balta, bıç, kılı□, başka kesici ara□lar bulunurdu. Bunlar olası bir □atılma i□in, tekkeyi savunma d'Yš'Yncesiyle saklanırdı. Devranda Tanrı'Onın doksan dokuz adından kimi se□ilir, □algı ešli'Uinde okunur, y'Yksek sesle derinden, gš'U'Ys kafesini titretecek nitelikte sarsılarak haykırılır. Devranda bayılmak, kendinden ge□mek, yere ykılmak seyrek gšr'Ynen bir olay olmakla yine de □ok iyi sayılır, Tanrısal bir varlıkla y'Yz y'Ye gelmenin gšr'Ynt'Ys'Y diye yorumlanır, devranda šlen derviş, Beyhin yorumuna gšre, do'Urudan do'Uruya cennete gider. Yatsı namazından bašlayan, sabah namazına de'Uin s'Yren devranlar da vardır. Devrana girilen yer ayrıdır, baškaları giremez, tel šrg'Y'Y bir bšlmeden gšzlemlenir, bšlmeyi ayıran teller □ok seyrek, slk de'Uildir, gšrmeyi engellemez. Devranda ŐŐAllahŐŐ, ŐŐHakŐŐ, ŐŐHuŐŐ sšzc'Ykleri hep yinelenir. ŐŐZikrŐŐin bitiminde (anılın sonunda) ŐŐHuŐŐ, ŐŐAllahŐŐ sšzc'Ykleri yinelenir. Devran, Tanrı adlarının anılmasıyla s'Yrd'Yr'Y'Yr demištik, bu adlardan hangisi se□ilmišse, Beyhin onayı 'Yzerine sayılı belirtilir. Sšz geliš, Beyh ŐŐya HakŐŐ sšzc'Y'U'yle devrana girilece'Uini sšyer, sayılını bildirir, ŐŐy'Yz kezŐŐ, ya da ŐŐbin kezŐŐ, ŐŐklrk bir kezŐŐ, neyse. Devranda ŐŐzikr/anılıŐŐ baškarken ilk sšzc'Y'U' Beyh sšyer, ondan sonra □algı ešli'Uinde anılı s'Yrd'Yr'Y'Yr.

Devran bir e'Uitimle sa'Ulanır, dervişler daha Őnceden bu konuda e'Uitilir, yetiştirilir, uzman durumuna getirilir. Devranda iyi e'Uitilmeyip uyumu bozan derviş uyarılır, ŐŐeksi'Uini tamamladı denir, bu nedenle iyi yetişmeyen derviş devrana giremez. Devranda ašlırl bir duygusalı'Ua kapılarak bo'Uazını yłrtarcasına haykırıp kendini yere atmak vardır, buna kendinden ge□iğ, gšvdesel varlıktan sıyrılıp Tanrısal alana y'Ykselme anlamında ŐŐcezbe halıŐŐ denir, bšyle yapan bir dervişe dokunulmaz, kendili'Uinden ayrıması, aya'Ua kalkması beklenir.

Šeyh tekkenin en b'Yy'Yk, en yetkili yšneticisidir, belli bir e'Uitimden ge□en, devrana girme yetkisi kazanan dervişlere hlrka (Kadiri c'Ybbesi) giydirilir, eli šp'Y'Yr, šn'Ynde gerisin geri □ekilerek ayrılır, Beyhe arka dšn'Ylmez, šn'Ynde e'Uilme gere'Ui vardır. Y'Yr'Yrken, yolda, tekke yšresinde Beyhle karšılašan Kadiri derviş iki elini gš'Us'Yn'Yn (y're'Uinin) 'Yst'Ynde birleřtirerek bir dik a□ı oluřturacak bi□imde e'Uilir, buna ŐŐKadiri selamıŐŐ denir. Dervişler birbirine karšı e'Uilmezler.

Devranın de'Uişik uygulamaları, kořulları vardır, bunlar dšrt šbekte toplanır, ancak hepsi birden uygulanmaz, gerekti'Uinde uygulama alanına getirilir. Devranın temeli Tanrı adlarını anmak oldu'Uuna gšre, bšyle s'Yrd'Yr'Y'Yr: 1- Yukarıda sšyendi'Ui gibi, gizli (hafi): Bu sessiz yapılır, biri Őtekinin sesini duyamaz, dudaklar bile oynamaz. 2-Sesli (cehri): Bunun sesli s'Yrd'Yr'Yd'Y'U' de yukarıda sšylenmišti. 3- Gšn'Ylden (kalb"): Bu da gizli anılın başka bir t'Yr'Yd'Yr, ancak i□e kapanmaylı gerektirir, dervişin ne yaptı'Ul dıřtan bakınca anlaşılmaz bile. 4-Dille (lisan"): Bu sšzc'Ykler a□ık se□ik sšylenerek, toplantıda bulunanlara duyurularak yapılır. Sesli anılı dıřında kalan t'Ym uygulamalar tekke dıřında, bireysel olarak da yapılabilir, ancak sesli anılı tekkede, toplu olarak yapılır, en etkili, en ilginç de budur.

Bu anılılarda biri ŐŐevradŐŐ, Őteki ŐŐezk%rŐŐ denen iki b'Yy'Yk šbek gšr'Y'Yr. Evrad (vird etmek, anmak) Kuran'dan, hadislerden, başka din b'Yy'Yklerinin Őzdeyiřlerinden se□ilmiš bšl'Ymc'Ykler birer yakarıš (dua) niteli'Uinde okunur, toplu oldu'Uu gibi, bireysel de s'Yrd'Yr'Y'Yr. Bunları ancak Beyhler, tarikat b'Yy'Ykleri d'Yzenler, dervişler onları bellemekte y'Yk'Ymi'Yd'Yr. Bu nedenle sayıları, t'Yrleri □oktur. Kadiriler'de ylln kutsal sayılan g'Ynlerinde, toplu olarak ŐŐevradŐŐ okuma gere'Ui vardır, bunun dıřında Beyhin uygun gšrd'Y'U' başka g'Ynlerde de evrad okunabilir. Evrad okunurken peygambere dua edilir, ondan yardım istenir, buna Kadirilikte ŐŐtesliyeŐŐ denmektedir. Bu anılılar (evrad) genellikle Arap□adlr, Kadiriler'e gšre Arap□a kutsal bir dildir, Tanrısal bir anlamı vardır, bu nedenle onu onunla konuřmak, sšyeřmek gerekir. Bu tapımda belli bašli sšzc'Ykler bunlardır: Ya Resulullah (Tanrı'Onın selamı, kulların selamı senin 'Yst'Ynedir). Ya Habibullah, Ya Halilullah, Ya Nebiyullah, Ya Safiyullah, (bunların T'Yrk□e anlamları bšyle: Ey Tanrı'Onın el□isi, ey Tanrı'Onın sevgilisi, ey Tanrı'Onın dostu, ey Tanrı'Onın haber ileticisi, ey Tanrı'Onın arlnmiš kulu). Ya Hayr'Ő1- hakkakullah (ey yaratıcı Tanrı'Onın iyili'Ui), Ya Nur-i aršullah (ey Tanrı'Onın aršı, gšklerin en y'Yksek katını aydınlatan ılı'Ul), ya Emin,i Vahyullah (ey Tanrı'Onın g'Yvenerek bildiri (vahy) gšnderdi'Ui kiš) saygı, sevgi, selam senin 'Yst'Ynedir. Devranın Őzellikleri, kuruluř bi□imi iyi incelenirse eski Anadolu dinlerinin izlerini tařıdı'Ul gšr'Y'Yr, bize kalırsa devranda kendinden ge□mekle Dionysos tšrenlerinde i□ip sızmak arasında kšksel bir benzerlik gšr'Ylmektedir, devran o tšrenlerden d'Yzenlendi diyemeyiz, ancak b'Ysb'Yt'Yn yeni, šzğ'Yn birkurum olmadı'Ul da ilk bakıřta anlaşılyor.

Toplumsal Durum

Kadirili'Un en ilgin□ yanını, Őzelli'Uini oluřturan toplumsal tutumudur. Bu tutumun, kim ne derse desin, 'Uslam diniyle, Őeriatla, s'Ynnetle ilgili, ba'Udašlr bir yanı yoktur. Ašlırl Őeriat yanılı gšr'Ynmesini, □evresinde šyle bir

kitap

izlenim bırakmaslna karřln, KadiriliŰin bir Űslam kuruluđu olduŰunu sřylemek, savunmak □ok yanlıtıcıdır, Űslamln inan□ ger□eklerinden □ok uzaklarda kalmaktır. řunu kesinlikle vurgulayalım ki, Űslam dininde □algılı, oyunlu bir tapım, bir uygulama yoktur, bir gelenek yoktur. Tapımlı (ibadet) mŰzik, □algı anıř (zikir-devran) baŰdařmaz. KadiriliŰin temelini oluřturan etkin ilke AbdŰlkadir GeylaniŰeye baŰlanmak, onun dıřlnnda etkili, řŰretici, yřnlendirici bir odak, bir ilke tanınamaktır. AbdŰlkadir GeylaniŰinin adlnlnn ge□mediŰi, ululanmadıŰı bir din ge□erli deŰildir, daha a□ıŰı bu řeyhi řncŰ tanımayan bir dine ŰŰMŰysiŰmanılıkŰŰ denmez. Bu kuruluđuun yandařlarlna, savunucularlna gřre Űslamılık, AbdŰlkadir GeylaniŰinin adln □evresinde toplanmak, onu řncŰ tanımak, TanrıŰdan sonra onun izini sŰrmektir.

Bu nedenle, Kadirilik řŰ, a□tıŰı tekkelerin yapılm bi□imi, se□ilen alanln řzelliŰi bakımından, bir ŰŰdevlet řrneŰiŰŰ niteliŰindedir. Kadirilerin tekkeleri, olduk□a geniř alanlarda kurulur, yřnleri de BaŰdatŰa dřnŰktŰr, AbdŰlkadir GeylaniŰinin tŰrbesi oradadır. BaŰdatŰta kurulan Kadiri tekkesi alanln bakımından ufak bir ŰŰsiteŰŰ niteliŰindeydi. TŰrkiyeŰde kurulan bŰtŰn Kadiri tekkeleri onu řnek almıřtır. Bu kendi i□ine kapalı, tanımlı olduk□a gŰ□ olan ŰŰkapalı devletŰŰ birimi, i□ břiŰmlenme yřnŰnden de ilgin□tir. řeyhin konutu tekkenin karřlısındadır, geniřtir, erkeklerle kadınların yerleri ayrıdır (haremlik-selamlık). řeyh ancak kendi řzel konutunda, konuklarıyla gřrŰřŰr, onları aŰırlar. Dervilerle tekkede gřrŰřŰiŰr, řeyhin tacı olduk□a sŰsiŰdŰr, tepesi yuvarlak bi□imde, yarldan ařaŰıslı deŰerli deriden (postekiden) oluřur, bunun řzel bir adln vardır, buna ŰŰmŰhr-i kadiriŰŰ denir, eski bir padiřah taclnı andırır. řeyhin tacı gřrkenmiř olduŰu gibi anlamılıdır da. Bu anlam, KadiriliŰin kendi i□ine kapalı, ufak bir devlet řrneŰi olarak benimsenmesini sezdirir. Kadiri dervilerinin bařlıkları da řeyhinkine benzer, deŰerli, řzenle yapılmıř aba giyerler, buna □okluk ŰŰhaydariyeŰŰ denir, bu sřzcŰŰn arkasında da, gizli bir anlam bulunur. ŰŰHaydarŰŰ Halife AliŰinin niteliklerinden biridir, ŰŰaslanŰŰ anlamına gelir, eski Űran uygarlıŰlnlnn bayraŰında bulunur, Űslam dinine ge□mesi bu nedendir, Űslam dininin eski Űran uygarlıŰından hangi inan□larla etkilendiŰini gřsterir. Kadirilikte bu ŰŰaslan postuna bŰrŰnmeŰŰ anlamında yorumlanır. Bir Kadiri derviři, inan□ alanlnnda bir aslandır. Bu ŰsiŰklerin kolları, yenerleri □ok geniřtir, gereŰinde insanln yenerinin i□inde gizleyebilir gibi bir yorum Űretilir (tutarlı-tutarsız bilemeyiz). řeyhin giydiŰi ŰstŰŰe kimi yerde ŰŰlataŰŰ denir, bunun kaynaŰı bilinmiyor. Ayrıca tŰm Kadiriler ŰŰsalvarŰŰ giyerler. Derviler belli eŰitim, deneyim ařamalarından ge□tikten sonra, řeyhin eliyle, ŰŰtacŰŰ giyerler, bu da řzel bir třrenle dŰzenlenir. Űlgiyle incelenirse, eski ŰranŰda, Űslamdan řnceleri, kistraların (padiřahların) ta□larını, třrenle en bŰyŰk ZerdŰřt gřrevlisi giydirdir, ŰŰkısraŰŰ insan bi□imine girmiř bir Tanrı simgesi idi, taclnı da TanrıŰya en yakln olan din gřrevlisi (en ŰstŰn kiři) giydirmeliydi. Daha sonra, řzellikle TŰrklerde, bu gřrevi (řamanlıkta) ŰŰkamŰŰ Űstlenmiřti. Yukarıda sergilenen a□ıklamadan, KadiriliŰin, Űran křkenli inan□larla gřsterdiŰi yaklnlıŰı anlamak gŰ□ deŰildir. Ancak bu kuruluđu bařlangı□taki řzelliŰini yitirmiř, sonradan bařka kuruluđuların etkisi altında kalarak birtakım deŰiřmelere uŰramıřtır. Bařlangı□ta sŰrdŰrŰlen ŰŰzikrŰŰ sonradan deŰiřtirilmiř, ŰŰdevran zikirŰŰ adıyla bařka bir bi□ime sokulmuřtur. Bu yeni dŰzenlemeyi yapan da Űsmaıl RumiŰdir (Anadolulu olduŰu adından bellidir). Anıř (zikir) EřrefoŰlu Abdullah RumiŰinin bir ŰŰilahiŰŰsiyle bařlar, onun ardından ŰŰhuŰŰ, ŰŰAllahŰŰ sesleri yŰkselir. Ayakta, halka bi□iminde dizilerek sŰrdŰrŰlen bu třren, eski AnadoluŰnun □oktanlılı dřnemlerinde sŰrdŰrŰlen kutsal třrenleri andırır, bu daire (halka) bi□imli třrenin gizemsel anlamı Tanrısal varlıŰa (gŰneře) yakınlıktır (řyle yorumlanır). Eski Anadolu inan□larında, Aristoteles felsefesinden kaynaklanan bir kurama gřre bi□imlerin en yŰcesi dairedir, bu nedenle tarikatlarda, řzellikle tasavvufa baŰlananlarda ŰŰdaire/halkaŰŰ simgesel bir i□erik tařır. Bu bi□imde, □evreden odaŰa (merkeze) doŰru giderek Tanrısal varlıkla birleřme olayı yansıtılır, bu KadiriliŰin řzel bir buluđu deŰildir. Kadirilikte i□ini a□ıklama, dŰřŰncelerini bařkalarına sřleme yoktur, kim olursa olsun (řeyh dıřlnnda) inanclnı řŰrenmeyecek, inan□ ŰŰdairesinin dıřlna □ıkmayacakŰŰ, derviř inanclnı, gizli olarak yalnızca řeyhe a□ıklayabilir, toplumsal kurumlarda (yargı□ řnŰnde, o dřnemde kadı denirdi) inanclnı a□ıklama yasaŰı vardı, bu yasaŰı koyan řeyhti (bařlangı□ta).

Kadirilik kurallarına gřre řeyhin TanrıŰnln adln ge□meyen bir kuruluđu (devlet bile olsa) baŰlanmak su□tur, AbdŰlkadir GeylaniŰinin dŰřŰncelerine aykırılı nitelikler tařlayan bir devlete gŰvenilmez, inanılmaz, onun yŰrŰrŰŰe koyduŰu yasalara uyulmaz. Dahası, AbdŰlkadir GeylaniŰinin adln anılmayan bir camide, mescitte namaz bile kılnmaz.

Devlet, AbdŰlkadir Geylani □evresinde toplanan insanlardan oluřan bir birlik, bu birliŰin bŰtŰnleřtirici ilkesi AbdŰlkadir GeylaniŰinin dŰřŰnceleridir. Bu nedenle ŰŰanıřŰŰsiz tapım ge□erli deŰildir.

KadiriliŰe, bařka kaynaklardan ge□en ŰŰanıřŰŰ insanla TanrıŰyln baŰdařtırma, yaklařtırma anlamında kullanılırsa da doŰru deŰildir, bu davranıř Űslam dininde yoktur, ŰŰtespihŰŰ □ekme Tanrı adlarını anmaktır, ancak bireyseldir, kalabalık třren bi□iminde deŰildir.

Kadirilikte Kadln

Kadln kesinlikle řrtŰnmelidir, erkekler arasında, yanlnnda bulunmamalıdır. Evli bir erkeŰin kadlnı bile, uyku ya da yatıp uyuma dıřlnnda eřinden uzak olmamalıdır, eve gelen erkek konuklara kadln kesinlikle gřrŰnmemelidir. Bir erkek bir ŰŰharemŰŰ oluřturacak nicelikte kadln alabilir. Kadlnln bařlıca gřrevi eřine baŰlılık, ŰŰhizmetŰŰ, onun gereksinimlerini gidermek, evin tŰm iřlerini gřrmek, □ocuklara bakmaktır.

kitap

Kadın yaratılıştan eksiktir, kendi kendini yşnetecek durumda deÜildir, korunması, kayırılması gerekir. Bir erkek kadını baskı altına alabilir, gereğinde dşvebilir. Kadın erkeÜi kandırıcı, saptırıcı, yoldan azdırıcı bir yaratıktır, onun duygularına, oyalamalarına kapılmamalı.

Bir kadının ÖÖbeytanla yakınlığı vardır. Ana olan kadına □ocuklarının kesinlikle saygı gşstermeleri, onun buyruklarına uymaları, bir sşzYnY iki etmemeleri inancın tabanıdır. Ancak babaya karşı daha □ok, daha bYyYk bir saygı gşstermek gerekir, babaya saygı TanrıÖya saygıdır. Baba bir Beyh ise gşsterilecek saygının slırlı yoktur, onun aÜzından □lkan sşz ÖÖTanrı sşzYdYrÖÖ. Kadiriler buna ÖÖkelam-ı ilahiÖÖ derler. ...zellikle BaÜdat Kadiri Derg%ohiÖnda Beyhin sşzY Tanrısal yasa niteliÜindedir. Şeyhin karısı (kadınları bir□ok olabilir) bYtYn dervişlerin anaları sayılır, bu nedenle onların yanından ge□ilmez, onlara bakılmaz, sesleri bile duyulmamalı.

Kız □ocuklar babanın buyruğu altında, ananın emeÜiyle yetiştirilir, bYyYtYİYr, kadınlık belirtilerinin gşrYlmesiyle, hangi yaşta olursa olsun evlendirilir. Kızlar dYzgYn konuşmaya başlama □aÜna gelince şrtYnme, kapanma başlar, erkeklerden (kardeşlerinden bile) ayrılır. Kızlar okutulmaz, yalnızca namaz kıllma, tapım işlerini şÜrenir, annesinin yanında ev işlerini gşYr, yYrYtYr, babanın yanında yYksek sesle konuşamaz, Beyhin karısına □lkip yYzYnY gşsteremez. Kadınlar tekkede erkeklerden ayrı, sesleri duyulmayacak bi□imde bşlYnmYş, kapalı bir yerde toplanırlar, giriş □lkiş kapıları ayrıdır. Kimi Kadiri tekkelerinde kadınlar geceleri sYrdYrYlen anı (zikr) tşrenlerine katılamazlar.

Kadın eski Anadolu dinleri dİşında kY□Ymsenen, yerilen, aŞaÜlanan bir varlıktır, şzellikle ZerdYst inan□larında kadın acınsı bir durumda gşYİYr, insanlıktan □lkarılır. tektanrılı dinler i□indeyse, kadını en □ok aŞaÜlayan MYsiYmanıktır. Dinci kuruluşlar arasında Bektaşilik-Alevilik dİşında kadına deÜer vereni gşrYlmemiştir. ÜranÖda, Kadirilikten yZzlerce yıl şnce ortaya □lkmış, sonradan ÜslamlıÜi □ok etkilemiş, kadını ÖÖortak nesneÖÖ sayan kuruluşlar vardı. Sşzgelişi altıncı yZzYlde yaŞamıŞ MazdekÖe gşre yeryZzY varlıkları tYm insanlarca ortak olmalıdır, □alıŞanın sırtından □alıŞmayanın ge□inmesi insanın şzelliÜine aykırıdır, sşmYrY insanlık dİşidir, kimse kimsenin kulu olamaz. Evlilik doÜaya aykırıdır, kadın erkeÜin buyruğu altında bulunan cansız bir nesne gibi deÜildir, istediÜiyle, istediÜi gibi ilişki kurabilir, dahası ÖÖortakÖÖ olabilir. Üslam bu dYşYnceyi bYsbYtYn tersine □evirdi, kadını cansız bir nesne gibi erkeÜin buyruğu altına verdi, bir erkeÜe bir□ok kadın alma yetkisini saÜladı. Kadirilik, i□sel yapısı bakımından, kadına karşı olumlu bir tutum benimsememiştir. ÖÖHaremlik-selamlıkÖÖ hangi a□ıdan bakılırsa bakılışın iyi gşzle gşrYİYr bir kurum deÜildir. KadiriliÜin tuttuÜu yol da budur.

Kadirilik, kadına, peygamberin nitelediÜi şzelliklerle bakar, bunu anlamak i□in de Sahih-i BuhariÖyi (Diyaret ÜŞİ. BaŞ. Yay.) okumak, orada kadınlarla ilgili nitelermelerden kadına hangi gşzle bakıldıÜünü şÜrenmek gerekir. Anaya bYyYk deÜer vermek, saygı gşstermek, Üslamın bulduÜu, ileri sYrdYÜY bir dYşYnce deÜildir. Ülk□aÜÖda ÖÖTanrılar AnasıÖÖ diye nitelenen Tanrı□a KYbele, ana kutsallıÜünün en azından on bin yıllık nesnel şrneÜidir. Bunu gşrmezlikten gelerek, kadını Üslamın yYcelttiÜini sşylemek bir □elişmedir, peygamberin kadınları, kadınlara verilen deÜerin hangi tartıya geldiÜini gşstermektedir. ÖÖNamaz kıllan bir erkeÜin şnYnden eŞek, kadın ge□erse namaz bozulurÖÖ diyen kiŞi bir Üslam peygamberidir. Kadirilik bunu benimsemiş, daha katı bir tutumla yaŞama ge□irmiştir.

Bu a□ıklamalardan anlaşıldıÜına gşre Üslam dYnyasında, burada Kadiri toplumunda kadının saygın bir yeri yoktur, kimi Kadirilere gşre kadın (Havva) âdem babamızın cennetten kovulmasına yol a□tıÜünden onunla □ok şzel ilişkiler dİşında konuşmak bile doÜru deÜildir. ...zellikle i□e kapanıŞ (riyaset/toplumdan uzak kalma) dşneminde kadının adını anmak bile doÜru deÜildir, nedeni de Beytan adı anılan kadın kılıÜına girerek insanı saptırır. Kadirilikte kadına yşnelik nitelermeler, uygulamalar deÜişmez, deÜiştirilemez. Bu saptamanın (deÜişmezliÜin) ne denli yZzeysel olduÜu, şnce de sşylendiÜi gibi, RumeliÖde yayılan KadiriliÜin AlevilikÖle yaklaşımlı sonucu ortaya □lkmıŞtır. AlevilikÖte kadın kapalı, erkeÜin ÖÖkulÖÖü durumunda deÜildir.

BYtYn tarikatlar (SYnnilikle baÜlantı kuranlar) kadına olumsuz bir gşzle bakarlar dedik, bu bakıŞta yşresel inan□ların, eski □aÜlardan kalmıŞ yıpranmış geleneklerin bYyYk etkisi vardır. Kadın, hep erkeÜin yanında, ancak kapalı bir yaŞam ortamında dYşYnYİYyor, topluma a□ılma olanaÜi bulamıyor, erkekle eŞit dYzeze gelmesine Tanrı bile karşı □lkiyor. Tanrı, yarattıÜi kadını, yarattıÜünden dolayı YzYİYr gibi bir tutumu benimsiyor. BYtYn olup bitenleri, olacakları şnceden bilen TanrıÖnin, kadını yaratmadan şnce neler yapacaÜini, erkeÜi hangi tuzaÜa dYşYreceÜini bilmemesi, dYşYnen bir aydın i□in □ok ŞaŞırtıcıdır.

Kadirilikte DYnya

Bir KadiriliÖnin gşzYnde dYnya, i□inde yaŞanılan evren, TanrıÖnin yarattıÜi bir varlık olmasına karŞın, ÖÖdYşYŞÖÖ alanıdır. âdem-Havva ikilisinin cennetten kovulmasıyla başlayan bu dYşYŞ, Hristiyanlıktaki gibi insanın yaŞamı boyunca su□lanması gerektirmez, insan TanrıÖnin yarattıÜi bir varlık niteliÜine bYrYndYÜY gYn belli bir yaŞtan sonra, kY□Yk □ocukluk dşnemi ge□tikten sonra yaptıklarından yalnızca Tanrı katında sorumludur. Üslam dininin genel gşrYŞY budur. Oysa Kadirilikte insan TanrıÖdan sonra, bir de Beyhe karşı sorumludur, Beyh derviŞi yargılayabilir, ona Tanrı katında yardımcı olmayabilir, işlediÜi su□tan dolayı Beyhe sıÜinirsa, Beyhin aracılıÜıyla Tanrı onu baÜıŞlayabilir. DYnya insanların yargılanmalarını

kitab

gerektiren bir eylem alanıdır, insan d'nyada yaptılndan Őte d'nyada (ahrette) sorumludur.

Kadirilik, d'nya konusunda Őslam inanqlarıyla atılġan d'YB'nceler ileri s'yrmeše bile, uygulamalarında elibkiler oktur. Bunları sıralayalım:

Ba'odat'ota kurulan Kadiri Derg%h'ı neredeyse Ba'odat'ın d'İna taġan bir alanı kaplar, burada bir ok oda, konukevi, aġhane (konuklara yemek verilen yer) dinlenme yeri, dervif odaları, t'rbeler, anıġ (zikr) yeri (olduk a b'Yy'k bir sofa niteli'indedir), h'creleri (ie kapanıġ yerleri), tapım yerleri (namaz kılmak i'in), geniġ iftar sofralarının kurulmasına elveriġli b'İmeler, s'z'ın k'İsası ba'İmsiz bir topluluk i'in gereken ne varsa vardır, ne gerekse bulunur. Tekkeler bolluk i'indedir, kimi Kadiriler ok varlıkl'dır. Ancak bu b'Yy'k gelirlerin kayna'ı a'ık se'ik de'ildir, s'ylentilere g're bu b'Yy'kl'Yk yalnızca ba'İla yaġarmıġ. Bu tarikatın Ba'odat'ota kurulması, oradan yayılması, Arap'ayı g'ncel, ge'erli dil olarak benimsemesi geliġig'zel bir olay de'ildir, o d'şnemler, Irak pek durgun, mutlu bir yer de'ildi, Őslam dini sayısız e'ik'İmeler, s'Yrt'YB'meler i'inde, de'İbik mezheplerin etkisi altında Şz'İmeye baġlamıġ, neredeyse y'ze yaklaġan, birbirinden kopuk kurumların do'uġu yeri olmuġtu. Şimdi bu karıġıklıkların belli baġlı Őnc'İlerini sergileyelim. Őslam ordularının Asya'ya y'Y'meleri, Őnemli baġarılar sa'ulamaları, Őran Yzerinde iyi bir izlenim bırakmadı. Eski Kisraların uygarlık Ykesi, bir Őġl yaġamının yarattı'ı yeni dinle ba'udaġamazdı, bu nedenle eski inanqlarına ba'İli Őran'la, yeni bir dinin kurucusu olan Arabistan arasında tabandan gelen bir gerginlik vardı, Ystelik do'aldı. ...te yandan kuzey Akdeniz kıyılarını ele ge'irmeye baġlayan, Őspanya'oyı baskı altına alan Őslam g'Y'leri, baġlarına gelebilecek b'Yy'k y'kl'mi d'YB'nebilecek durumda de'ildi, nitekim Őspanya'oda k'İl'cin egemenli'İ ok s'Yrmedi (tarih s'Yreci bakılmıdan). Kadirilik daha Őnce Ba'odat'la yerleġmiġti, ancak gelece'İ g'Yven altında de'ildi. Bir s'Yre sonra Avrupa'adan gelen Ha'İl orduları pek iyi bir gelecek s'z'ı vermiyordu. Derken Sel'uklular, ardından Osmanlılar, bunların arasında ŐBatınlılık'Ö deneni baġka bir inanq kurumu inanq alanında ok b'Yy'k, etkili bir de'İbiklik yarattı, tasavvuf deneni, bir kayna'ı Yeni Platonculuk olan, Şz'İnden Őslam inanqlarıyla ba'udaġamayan g'YB'Yn yayılmasını hızlandırdı.

Bu felsefe k'İkenli g'YB'ler, kimi tarikatlara dolaylı yoldan girdi, y'İlendirici duruma geldi. Őġte bunun a'ık izlerini Kadirilikte g'Yyoruz. Ger'ek tasavvufa g're insan-Tanrı Őzdeġli'İ vardır, insan g'Y'nen Tanrı, Tanrı g'Y'nmeyen insandır. Őslama y'rekten ba'ılanmıġ bir kimse i'in d'YB'nceyi benimsemek İġyle dursun, duymak bile İldirticidir. Nerde yoktan var edilmiġ d'nya, nerde Tanrı'ın nesnel bir g'Y'n'YB' olarak g'z'lere sunulan d'nya.

Kadirilik, yazılın baġlı'ıyla (Kadirilikte D'nya) ile uyumlu de'ildir. Nitekim kurucusunun yazılarında da bilgece bir d'nya g'YB'Y yok, birtakım ŐY'tler, a'İklamalar var. Yazılarından anlaġıldı'ına g're, Abd'Ykadir Geylani'ın bilgeci bir d'nya g'YB'Y yoktur. Onun, birtakım tasavvuf bilgileri edindi'İ, qa'İnln Yni'Y tasavvuf'ularından birtakım İġiklar aldı'ı yazılı kaynaklarda var, ancak bu bilgiler bilimsel bir Ő'd'Ynya g'YB'Y'Ö olmaya yetmez. D'nya g'YB'Y denince, geniġ bir konaklama alanı, oturma yeri de'ül, evrensel varlık b'Yt'Y'ne bakıġ (d'YB'Ynsel y'İnden) anlaġılır. Kadirilerde, d'nya denince, Abd'Ykadir Geylani'ın derg%h'ı, tekkesi evresi anlaġılır, bir dervifin d'nyası o boyutlar i'indedir. Ba'odat tekkesinin, bu inanq ortamı nedeniyle, Osmanlı devletinin baġına a'tı'ı sikintileri ilerde g'rece'iz.

Bir Kadiri i'in d'nya, onun bulundu'ı tekkenin evresiyle s'İnrl'dır, Abd'Ykadir Geylani'ın adının ge'emedi'İ yer onun g'z'Ynde Őġd'Yr, yokluk alanıdır, boşluktur. Abd'Ykadir Geylani'ın d'YB'ncelerinin, ŐY'tlerinin uygulanmadı'ı bir yer Kadiriler i'in Ővatan'Ö de'ildir. Bunun ne denli do'uru oldu'unu anlamak, Őrenmek i'in, ilk Y' padiġahıtan (onlar Ahi'odir) sonra gelenlere bakın, hepsi bir tarikata ba'İldir, ancak i'lerinde Kadirili'e ba'ılananı yoktur (Bak. E. Behnan Őapolyo, Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, 1964, say. 448).

Aġa'ı yukarı b'Yt'Yn tarikatlara ba'ılanan bir aġamalar dizisinde Osmanlı padiġahları yer alıyor (ayrı ayrı tarikatlara giriyorlar), i'lerinde Kadirilikle ba'ılantısı olan yok. Bunun geliġig'zel, y'zeysel bir olay oldu'ı sanılmıġın.

Kadiri Yikimi

Kadiriler, Mıġır Valisi Mehmed Ali Paġa olaylarından beri (daha Őnce de vardı) Osmanlı devletinin arkadan vurmayı kendilerine bir iġ edinmiġlerdi. Onların b'Yt'Yn amacı Kuzey Irak'ıtan T'Yrkiye'ye girerek, Őzellikle G'Yneydo'u Anadolu toprakları Yzerinde, Abd'Ykadir Geylani'ın d'YB'Ynsel egemenli'İ altında bir b'İge oluġturmaktı. Bu t'Yr giriġimler yıllarca bir gizlilik i'inde s'Yrd'Yr'Yd'Y, Birinci B'Yy'k Savaġ'ota, Ba'odat Kadirileri, Őngilizden b'Yy'k paralar alarak, Ba'odat'otaki Abd'Ykadir Geylani Derg%h'ı'na dokunmamak koġuluyla, ellerinden gelen yardımları yapacaklarına s'z vermiġlerdi. Bunu, o d'şnemin baġından, olayları yaġayan devlet adamlarının anılarından, Őngiliz belgelerinden Őrenmek ok kolaydır. Bu olayları yaġayanların ocukları, İimdi, bu yazılı yazarların yaġındadır.

Kadirilik, Osmanlı devletinin en g'Y's'z d'şnemlerinde, i' bunalımlara s'Yr'Yklenmeye baġladı'ı evrelerde, T'Yrkiye'ode yayılma olana'ı bulmuġtur. Bunun 15. y'zyıldan 19. y'zyıl ortalarına de'ün uzamasını, Őzellikle kolların (bu tarikattan do'uan uzantıların) ortaya İk'İİndan anlamak kolaydır. Az sonra g'rece'imiz bu kolların en g'Y'İs'Y, Anadolu'oda Kadirili'ün ikinci kurucusu sayılan, Őznikli Eġrefo'ulu Abdullah Rumi (1353-1469) evresidir, bu evrede, Anadolu'nun Yildırım Beyazıt-Timur gerginli'ünün yaġandı'ı, tarihte

yşnetimiyle ilişkişi TŸrkiyeŸye karşl beslenen kştŸ dŸşŸnceleri yayma dolaylıyladı. Bunların buluşma yeri de Suudi ArabistanŸdir (Hac dşnemi nedeniyle).

AbdŸlkadir GeylaniŸnin TanrısalıŸı

AbdŸlkadir Geylani sanıldıŸı gibi ŸstŸn, derin bilgili, geniş kapsamı dŸşŸnen, Ÿreten bir kimse deŸildi. Bunu yazılardan anlamak kolaydır. Ancak sonradan, şzellikle de torunu Kadı Ebu-Salih Nasr bin AbdŸlkadir, onun peygamber soyundan geldiŸini, rŸyalarında sık sık PeygamberŸle buluştuŸunu, konuştuduŸunu □evresine yaymılsa da, inandırıcı bir kanıt gşsterememiştir. Ancak, □evresinde toplananlar durmamış, torunu daha dŸnyaya gelmeden, onu Tanrılaştırmış, ona insan-ŸstŸ bir nitelik saŸlamıştır. Bu nitelikler şunlardır:

- 1- AbdŸlkadir GeylaniŸye dŸşŸnceleri, konuşurken bir bunalm, bir titremeyle gelir, sonra onları sşze dşnŸştŸrŸr, □evresindekilere anlatır, aktarır. Ÿyi dŸşŸnŸyŸrse burada PeygamberŸe ŸŸvahyŸŸ inerken yaşanan olaya gşnderme vardır. Şeyhi, doŸrudan doŸruya Tanrı konuşturuşu demektir.
- 2- Şeyh sşzlerini sşylerken hep şŸne bakar, sonra taşınan bir ırnak gibi hızla konuşmaya başlar, soluŸu sıklaşır, sşzŸ bitince yatılır. Bu da PeygamberŸde gşŸlen şzelliklerden biridir.
- 3- AbdŸlkadir Geylani hep dŸşŸnŸr, gŸnŸnŸ, dŸşŸnsel bakımdan, ŸŸibadeteŸŸ geŸirir. Onun sşzleri birer Tanrı buyruŸudur, KuranŸn yeni bir yorumudur, onun anlaşılmasına yardımcıdır. Bu sşzlerin hadislerle benzetildiŸi besbelli.

Şimdi başının iŸi, yŸreŸi bşyle karanlık sşzlerle, aŸklamalarla doldurulmuş, okumamış, şeyhin sşzŸnden başka gerŸek tanımamış bir kimse iŸin doyurucu, aydınlatıcı bir kaynak bulma olanaŸı var mı?

Bir insan, usun denetiminden uzaklaşır, yşnetici bilinŸ odaklarının yerini geriletilici karanlıŸın baskısı alırsa saŸduyuya susmak dŸşer. Bilimin boş bıraktıŸı bir başı bilgisizliŸin katliŸı doldurursa, insan denen varlık yalnızca dış gşŸnŸşŸ, biŸimsel yapışıyla ŸŸinsanŸŸ sayılır. Oysa insan dışıyla doŸal, iŸiyle (dŸşŸnsel yanıyla) doŸalı aşan bir varlıktır. DŸşŸnmeyi, usun kurallarını kullanamayan bir kimse kendi benliŸini başkalarının denetimi altına bırakmaktan kendini kurtaramaz. Ÿşte başkalarını Tanrılaştırma, yŸceltme bşyle başlar. Fizik laboratuvarında Tanrı olduŸunu ileri sŸren bilgin gşŸlmemiştir, ancak kilisede, camide Tanrılar gŸnden gŸne □oŸalır.

Burada, TŸrk insanının karanlıŸa sŸrŸklenmesinde, suŸu yalnızca gerici kuruluşlara yŸkleme yanlıtıdır. Gerici kuruluşların şncŸleri, koruyuculara bu Ÿlkeye dışardan gelmedi, hepsi yine bu topraŸın insanlarıdır, onların bşyle odaklarını elinde birer sşmŸrŸ aracı olmalarını başka etkenlerde aramak gerekir. ...zellikle deŸişik yşniŸ ŸŸpolitikacılarŸŸ, Anadolu insanını bir insandan □ok oy aracı olarak yetiştirdiler, kandırdılar, insanlık bilincinden yoksun bırakmayı birer başarı saydılar. AbdŸlkadir GeylaniŸyi, başka şeyhleri Tanrılaştırmanın yolunu ŸŸpolitikacılarŸŸ aŸmıştır. Şeyhlerin ellerini şpen başbakanlar, bakanlar gşrdŸk. SeŸim alanlarını dolaşarak AtatŸrkŸŸ bile ŸŸHangi taş kaldırsan altından AtatŸrk □ıkarŸŸ diyecek nitelikte başkın yşneticiler gşrdŸk, aŸalara sŸŸnan, eli kanılları koruyan, devleti soyduyan yŸksek gşrevliler gşrdŸk. Ÿmam-hatip okulları aŸmada, aŸtırmada birbiriyle yarışan başbakanlar gşrdŸk, suŸu başkalarında aramanın gereŸi kalmadı artık.

Ÿnsanın, gerekli sŸrede eŸitilmesi devletin gşrevlerindedir, bizde devlet bu gşrevi yurttaşl ŸrtaŸaŸ karanlıklarına sŸrŸkleme iŸin kullanmıştır, başarılı da olmuştur. Oysa devletin gşrevi yurttaşlara din şŸretmek, dinci yetiştirmek deŸildir. BugŸn Ÿlkemizde, insanı Tanrılaştırma yarışına girilmiş bir olay gşŸyŸyor, yaşıyor. Bunun □aŸlar boyunca sŸren bir olay, bir eŸitim olduŸu da biliniyor, ancak buna olanak saŸlayan yşnetim biŸimidir, bu yşnetim □aŸudaş deŸildir, bşŸyŸdŸr, kşkleri ŸrtaŸaŸŸn derinlerindedir.

Ÿnsan toplumsal bir varlıktır, ancak sŸrŸ deŸildir, varlıŸının bilincindedir, bu bilinci karartan, ortadan kaldıran, genellikle dindir. Din, bireysel varlık bilincini Tanrısal varlıŸa yşnelme uŸruna yok eder, şnce susuz topraŸa □evirir, kavurur, □atılır, sonra verimsizliŸin uŸurumuna sŸrŸkler. Bunun başlıca sorumlusu devlettir, gşrevini yapmayan, dini koruması altına almak isteyen devlet.

Kadirlik Karşısında Ÿmam-hatip Okulları

Burada, Ÿzerinde durulmayan, durulmadıŸı iŸin de gizlice gelişme, yayılma olanaŸı bulan bir konu Ÿzerinde duracaŸız. Ÿlkemizde tarikatların yerini imam-hatip okulları aldı dersek, başlımasın. Bu okullar, gŸnŸmŸzde, birer tekke niteliŸindedir. Bu □aŸdaş tekkelerin hepsi iki tarikatın denetimi altındadır; biri KadiriŸin, şteki NakşibendiliŸin. NakşibendiliŸin Nurculuk, SŸleymanlılık gibi iki kolu, savaşın şncŸleri gibidir, etkinlikleri kaynakları olan Nakşibendilikten gelir. Bu okulların aŸılış amaŸları başkaydı, Ÿslam dinine uygun dŸşŸmeyen bir anlayışla ŸŸaydın din adamıŸŸ yetiştirmek ereŸini gŸdŸyordu. Oysa Ÿslam dininde ŸŸdin adamıŸŸ diye, devletten aylık alan bir gşrevli topluluŸu yoktur, din işleri para ile, aylıkla sŸrdŸrŸlemez. Ÿmam-hatip okulları, kuruluş bakımından Ÿslam dinine aykırı iken bununla da yetinilmedi, kızlar da bu okullara alındı. Oysa Ÿslam dinine gşre kızlar devlet kurumlarında gşrev Ÿstlenmezler. Bu aykırılık da yetmedi, bu okulları bitirenler, devlet kurumlarında gşrev almak iŸin şteki okullarla eŸit yetkiyle donatıldı.

Aıkı asl din bir Őrtų olarak kullanıldı.

Őimdi bu okullardan yetiŐenler, onların gŐrev aldıkları toplum kurumları, gųvendikleri siyasal partiler, ardından ųtarikatlar. Daha bir yıl Őncesine deųin bu okulların birer ŐŐolitika ocađıŐ olduđu, tuttukları siyasal partiyle iliŐkileri ortaya ađktđ. ųslam dini iki kez yđkđma, aŐkųbe sųrųklendi. Bu da yetmedi, tarikatlar dinin koruyucusu durumuna gelerek partileri denetim altđna alabilecek etkinliđi kazandı. Bir benzeri daha gŐrųlmemiŐ, utanđ verici olaylar yaŐandı, koyu dincilerle niydųųų belirsizler devrimci kuruluŐlara karŐđ, hđrszliklerin, soygunların, yolsuzlukların Őrtbas edilmesi iđin anlaŐđlar, birleŐtiler. GeđmiŐi oldukđa kirli bir bayanđn ardđnca sųrųklediđi birtakđm yųksek gŐrevliler bile boyunduruđa vurularak politika alanđnda yayđlma gŐtųrųldų.

Bugųn, TųrkiyeŐde Kadirilik-NakŐibendilik ikilisine bađlanmayan, onların gizli denetimi altđnda bulunmayan bir imam-hatip okulu yoktur, bunu en yųksek aŐamadaki gŐrevliler bile ađkđa bilmektedirler. Ancak seđim bŐlgelerinin tarikatların buyruđu altđnda bulunması nedeniyle kimse sesini ađkaramıyor. Kadirilik, kendine dokunulmamasđ koŐuluyla en azđn dųŐmana yardđm etmekten bile kađlnmaz, bunun ilk Őrneđi Osmanlı ordularđnđ, ųngiliz altđnıyla arkadan vurduran Suriye-Irak bŐlgesinde geđen savaŐlardđr, bunları bilmeyen, duymayan yoktur demiŐtik. NakŐibendiliđin ŐncųYųk ettiđi tųm ayaklanmalarda Kadiriler vardđr, MusulŐn elden gitmesinde baŐlıca etken NaŐi-Kadiri ayaklanmasıdır, ne yazık ki bu olay yalnızca NakŐibendiliđin ađkardđđ bir yđkđl sayılmıŐtır. ųlkemizde Kuran kursları, Arapđa Őųrenme, Őųretme eđilimi Kadiriliđin bir Őnerisidir (gųnųmųzde). Kuran Arapđa olduđundan, bu dil de kutsal sayılır, onun yazıldıđı yazđ da. oysa, bizim ŐŐKuran yazısđŐ dediđimiz yazđ Nabati yazısđnđn uzantısđdır, Arapđayla ilgisi yoktur.

Kadiriliđin bayımsediđi dil Arapđa olduđundan, baŐlangđđta Osmanlı medreselerinde pek tutunamamıŐtır, tasavvufa ilgisi dođrudan deđil dolaylıdır. Bugųn ortaŐųretim kurumlarında Arapđa Őųrenme-okutma Őnerisini getirenlerin arkasında Kadirilik yandaŐları vardđr. ųmam-hatip okullarđnđn birer ŐŐmedreseŐŐ kđliđna sokulmasını isteyenler de Kadirilerdi.

EŞrefoğlu Rumi

Kimi kaynaklara gŐre, Kadiriliđin bir Tųrk tarikatđ olmasını sađlayan EŐrefođlu Abdullah RumiŐdir. EŐrefođlu Abdullah Rumi 1353 yılında, ųznikŐte dođdu, BursaŐya giderek fđkih Őųrenimi gŐrdų, bu arada tasavvufa yakđnlık sađladı, sonra AnkaraŐya giderek Hacı Bayram VeliŐnin ađevresinde toplananlara katıldı. Bu arada Hacı Bayram onu, SuriyeŐnin Hama ilinde oturan, Abdųlkadir GeylaniŐnin torunu Hųseyin HamaviŐye gŐnderdi. Ondan, Kadirilili TųrkiyeŐde yayma, kurma, geliŐtirme yetkisi alarak ųznikŐe dŐndų, PınarbaŐđ denen ilđede Kadiriliđin EŐrefiye diye anılan kolunu kurdu. Kđsa sųrede ųnų ađevreye yayıldı. Bu kol, Kadirilikle Bayramilik karıŐlımđ bir nitelik taŐđr.

EŐrefođlu, dųŐŐncelerini salt Tųrkđe yazdıđı Őiirleriyle, bir de MųzekkiŐn-Nųfus (ųnsanların iđlerini arđndđran) adlı kitabıyla bųyųk bir etkinlik sađlamıŐtır, akđcđ bir Tųrkđeyle yazılan bu yapıt, dilinin kolay anlaŐlılr olması yųzųnden ađok tutunmuŐtur. Kadiriliđin, daha sonraları ųstanbul, Rumeli yŐrelerinde hđzla yayđlmasının baŐlıca nedeni EŐrefođluŐnun adđ geđen kitabıyla Őiirleri olmuŐtur. Bu Őiirlerin bir bŐŐmų, toplu olarak Kadiri tekkelerinde dųzenlenen tŐrenlerde okunurdu.

Cem oldu %ŐŐkları pirim AbdųlkadirŐin

Yolunda sadđkları pirim AbdųlkadirŐin

dizeleriyle baŐlayan Őiiri halk arasđnda bile yayđlmıŐ, tutulmuŐtur. EŐrefođlu bilgili, etkili bir kimseydi, bu nedenle Kadiriliđin ikinci kurucusu diye sayđnlık kazanmıŐtır. Onun etkilendiđi Hacı BayramŐin yandaŐlarından AkŐemseddin, ųstanbulŐa saraya tarikatđlık, bozgunculuk (fesat) sokmakla suđlanarak GŐųnųkŐe sųrųlmųŐ (PadiŐah Fatih MehmedŐin buyruđuyla) orada ŐlmųŐtųr. ųŐte Bayramilik-Kadirilik karıŐlımđ kuruluŐ bŐyle bir nitelikteydi.

Yeri gelmiŐken, Őunları da sŐleyelim: AkŐemseddinŐin tarikatđlıđı birtakđm olumsuz iŐlerle karıŐlımđtır. Bugųn FatihŐte onun adđnđ taŐlayan ufak bir cami vardđr. Hđrka-i Őerif CamisiŐnin karıŐlısđnda olan bu cami son yıllarda yeniden ađok sųsly bir biğimde yapılmıŐ, yenilenmiŐ, bir ŐŐkųlliyeeŐŐ diye anılmaya baŐlamıŐtır. ųŐte Kadiriliđin yayđlmasđnda, hangi tarikatların yardđmci olduğu bŐyle ağklığa kavuŐmaktadır. Bu caminin, AkŐemseddin dŐneminden kalması ađok kuŐkuludur, Fatih dŐneminde, orası Mųslyman değil, bir Hđristiyan yŐresiydi, sonra AkŐemseddin ųstanbulŐda ađok az kalmıŐtır (bir, iki yıl). Bu cami sonradan, onun adđna yapılmıŐ olsa gerek, yanđndaki mezarlıktaki taŐlardan (tarihlerinden) anlaŐıldıđına gŐre ađok eskilere gitmiyor (yapılıŐđ).

Burada ilgiyi ađeken, karanlık gŐrųŐlerin yaŐatđlmasđnda, tarikatlar arasđnda gizli bir geleneđin ađklanmadan sųrdųrųmesidir. Halk benimsediđinin kŐkenini bilme, Őųrenme geređi duymuyor, bŐyle bir gizli inanđ egemenliđi altđna sokuluyor. EŐrefođluŐnun bir Tųrk tarikatđ durumuna getirmeyi amađladđđi Kadirilik karıŐlısđnda, gerđek bir Tųrk kurumu olan BektaŐiliđin tutumu daha ađık seđiktir. EŐrefođlu bųtųn gŐnlyle Abdųlkadir GeylaniŐye bađlanmıŐ, insan Őzųnų onun varlıđında gŐrmųŐtųr. Oysa 18. yųzyıl ozanlarından Hasan Dede, insanđn Őzųne dŐnmeyi, gerđeđi insanđn kendinde, kendi varlıđnđn biđimlendiren Őųelerde aramayđ yeđiliyor, bu nedenle EŐrefođluŐna sesleniyor, onu bir ermiŐ duyarlılıđıyla uyarlıyormuŐ gibi

davranıyor:

Eİrefoûlu al haberi
Baûcl biziz gÿl bizdedir

dizeleriyle başlayan Ýnÿ koşuûunu dÿzenliyor, ÔÔarlı biziz bal bizdedirÔÔ diyor, ne ararsan insandadır, yalnız senin ßeyhinde deûil, demek istiyor. Burada □ok uyarlı bir durum vardır, Osmanlı yşnetimi ArapÔtan, AcemÔden gelene sesini □ıkarmıyor, Üslam dinini řzÿnden koparıp belli tarikatların, ßeyhlerin denetimine sokmaya □alışan girişimler karşısında susuyor, Tÿrk halkının řzÿnden doûan Bektaşilik karşısında ise şfkeyle kılıca davranıyor, a□ık□ası kendisini vurmaya □alışanı koruyor, kendinden doûana saldırıyor. Bunu da Üslam adına, onu korumak için yaptıûını bilin□sizce sşylemekte sakınca gřmÿyor. Osmanlı padişahlarının hepsi ÔÔÜslamın ßerefiÔÔnden sřz eder, onu yeryÿzÿnde egemen kılmak için kan dşkmeyi bir başarı sayar, řvÿnÿr, sonra dşner kendinden olanı ortadan kaldırmayı Üslam adına bir Tanrısal gşrev diye gřrÿr. řeyhÿlislam ÔÔfetvalarÔÔı okunursa, Osmanlının koyu ßeriattan yana olanı koruduûu, TÿrkÔten yana olanı asıp kestiûi gřrÿÿr, Tÿrkmenlere uygulanan kanlı, acımasız baskılar tarihin sunduûu ÿzÿcÿ şneklerdir. Yavuz Selim, Tÿrkmenleri doûradı, yıllarca savaştıûı řii ÜranÔa karşı hıncını Tÿrkmenlerden aldı, řte yandan dřndÿ, Üran ßiirini benimsemekle, Üran ozanlarının izinden yÿrÿmekle řvÿndÿ, Tÿrklerle aûlza alınmadık sşzler sşylemekten □ekinmedi. Osmanlının bu tutumu tarih bilincinden yoksunluûun a□ık kanlıdır. O dşnemde AvrupaÔda Rřnesans olayı başlamış, ReformasyonÔa gřtÿren geniş yol a□ılmıştı. Osmanlı yşnetimi eñ gşrkemli □aûında bile Hasan Dede gibi uyanık olamamıştır. Üslam tarihinde ge□en olayları incelediûimizde hep ger□eklere, dÿřÿnme eûilimine karşı hın□la, şfkeyle bakıldıûı gřrÿÿr. İnsan dÿřÿnen bir varlıktır, oysa Üslam anlayışına gřre insan dÿřÿnen deûil, TanrıÔnın, peygamberlerinin sşylediklerini, buyurdıklarını dÿřÿnmeden yerine getirmeye yargılı bir nesnedir. Bu nedenle Üslam dini daha kuruluş yıllarında bile bir tarikat şzelliûi kazanmıştır. Bu olayda tarikat□ları su□lamak, belli bir anlamda, gereksizdir, dinin yapışı bşyle bir tutumu gerekli kılıyor.

Kadirilik, kurucusu Üranlı (Hazar kiyilerinden olmasına karşın, inan□ bakımından Üran kşkenli), sonradan benimsediûi din Arap kaynaklı, dřnÿyor gen□liûinde řÿrendiklerinin boyasını deûiştiriyor, adıyla anılankurumu oluşturuyor. Kadirilik, kuruluşundan kısa bir sÿre sonra, yine Irak-Suriye yşrelerinde kollara ayrılmaya başlıyor, AnadoluÔya gelince bambaşka tarikatlarla karşılıyor, kaynaşıyor, řzÿnÿ yeniliyor, başka bir kılıûa giriyor (Nakşibendilik, Alevilik, Rifailik, Bektaşilik, Halvetilik gibi).

Burada, bu konu ÿzerinde dÿřÿnÿrken, birtakım izlenimlerin insanı kendine □ektiûi seziliyor. Bu izlenimler, kendiliûinden birer soruya dřnÿřÿyor. Neden, tarikatlar AnadoluÔda hızla yayılıyor? Neden ÜstanbulÔda 420 dolayında tekke vardı? şstelik bu tekkeler kurulduûu yıllarda, ÜstanbulÔda yaşayan insanların sayışı birka□ yÿz bindi? (Nurculuk, Ticanik, Sÿleymancilik, İşik□ılık gibi Nakşibendilikten doûan yeni kollara bir yana, yalnız Ticanilik yeni deûildir) Neden Osmanlı dşneminde, bşyle tarikat □oûalması hızlandı? Osmanlı devleti dşneminde ÜstanbulÔun yapısal gřrÿnÿmÿ bugÿnkÿnden □ok daha gÿzeldi, insanlar birbirini sÿrÿkler gibi, sıklıştır gibi yoûunlaşmamıştı. Bundan elli yıl şnce ÜstanbulÔda yaşayanlar bugÿnkÿlerin onda birinden bile □ok azdı. Buna karşın tarikat sayışı yukarıda sşylendiûi gibiydi?

Bu olayda, kimi Osmanlı padişahının tarikat□ı olduûu sşylenebilirse de, bu durum etkinin yaygınlaşmasını hızlandırmaz. Bu hızlanmanın arkasında řmÿrÿ kolaylıûı yatmaktadır. Tarihe ge□miş bir sşylentiye gşre, Osmanlı devleti, ele ge□iridiûi yeni ÿlkelerden saûlanan gelirlerin bir břiÿmÿnÿ tekkelere bıraktırmış, bunu tarikat ÔÔvakfiyeÔÔlerinden de řÿreniyoruz. şşzelişi Halvetiliûin Rumeli (bugÿnkÿ ulusal sınırlar dışında kalan ÿlkelerde) yşrelerinde edindiûi vakıfları □oûu bşyledir. Bunlara kimi tarikat□ların şlmeden şnce bıraktıkları ÔÔvasiyetÔÔ gereûi varlıûının tarikata ge□mesidir. Bunlara Mevlevilik, Nakşibendilik, Rifailik, Uşsaklılık gibi başka tarikatlara padişah, sultan (saray kadınları) gibi yÿksek aşamalı kimselerin bıraktıkları ÔÔdevlet mallarıÔÔnı da katabiliriz. Başka bir durum daha vardır: Kamu kurumlarından birinin başında bulunan kimse hangi tarikattansa, gşrevinin etkisiyle, tekkeye gelir saûlayabilirdi. Buna bir şnek verebiliriz; tekkelere bitişik mezarlıklara (hazirelere) řiÿ gşmmek yasaklanmıştı, bu yasaûa karşın Mehmed Zahid Kotku, Mehmed Fahreddin, Muzaffer Ozak gibi devlet bÿyÿkleriyle yakınlık kuran ßeyhler tekkelerinin yanında, birincisi ise Sÿleymaniye CamisiÔnin bitişiûinde Kanuni Sÿleyman tÿrbesinin az ştesinde gřmÿÿdÿr, Kenan EvrenÔin başkanlık dşneminde, Turgut ...zalÔın anası da oraya gřmÿlmÿřtÿr. Bu uygulamaları kınamıyoruz, ancak tarikatların etkinliûinin, bir takım Atatÿrk□ÿ, devrimci, yenilik□i ge□inen yÿksek gşrevlileri bile ne denli baskı altında tuttuûunu vurgulamayı da yeûledik.

Başka ÿzÿcÿ bir şnek daha verelim: AtatÿrkÔÿn ÔÔAnıtkařiÔÔi yalnız tarikat□ları deûil, aşırı □ıkarıcı yazarları, başbakanları, cumhurbaşkanlarını şfkellendiûi biliyor. Üşte bu şfke, kıskan□lık, tutku sonucu ulusun parasıyla Adnan Menderes (iki arkadaşıyla), Turgut ...zal gibi yÿksek gşrevlilere ÔÔanıtmezarÔÔ yaptırlmıştır, şstelik ÜstanbulÔun girişinde. Oysa bunların içinde Atatÿrk□ÿ, devrimci kimse yoktu. Adnan Menderes, ÔÔÜzmir suikastıÔÔ sonucu asılan ÔÔUtthah ve TerakkiÔÔ řncÿlerinden Doktor Nazii BeyÔin damadıydı, Turgut ...zal ise Nakşibendiliûe baûil, Malatyalı bir aileden gelmez (kendisi Nakşibendiliûe alınmamıştır, bu konuda sşylenen şzel bir olay vardır, bu yazının yazarı, gen□liûinde Nakşibendi tarikatından olduûu için, Fatih yşresinde ge□en bu olayı yakından biliyor). Anıların kapslı aralandıûından başka bir olaya

kitap

da deünip geelim. Nakıibendiliün Kadirilik, Rifailik, Halvetilik gibi, ÖÖkoyu (Sÿnni) tarikatlarla kaynaşarak olušan tekkelerinden biri de Karagÿmrÿk-,arşamba yşresindedirÖÖ. Üsmail AÜa Camisi diye bilinir (yanlığ olarak YakubaÜa Camisi denir). Bu tekke gizli-aÖlk devletten Öok yardım almığtır, şzellikle bir ÖÖşeriatÖİ partiÖÖyi denetimi altında tutmayı başarmığ, partinin başkanına el şptÿrmÿđtır. Bu tÿr girişimlerin yapıldıÜİ dşnemde, Devlet Başkanı Kenan Evren, gezilerinde, ÖÖhangi tağı kaldırsan altından Atatÿrk ÖİklyorÖÖ tÿrÿnden ancak kendine yakığsan sşzler sşyler dururdu.

KadiriliÜin Üstanbul ,ıkarması

Tekkeler

Daha Őnce, bu tarikatın ÜstanbulÖda 65 tekkесinin bulunduÜunu sşylemiğtik, Cumhuriyet yşnetimiyle gelen uygulamalar sonucu tekkeler, bir yasayla kapatıldı. Ancak gizli eylem durdu denemez, şzellikle Menderes yşnetimi TBMMÖde ÖÖsiz istesenez hilafeti bile getirirsinizÖÖ sşzleriyle gericiliÜin bile ummadıÜİ bir yeğil İğik yakıverdi. Şimdi bu yeğil İğildaÜİ elimize alarak ÜstanbulÖda dolağalım. Bu dolağma bize, son seÖimlerde, ağırlı saÜcl, ağırlı ÖÖşeriatÖİÖÖ bir kuruluğun kazanma nedenlerini de sezdirecektir. Bugÿn BeyoÜlu ilÖesine baÜİl KasımpaşaÖda yedi tekke, Eyÿp ilÖesinde beđ, řskÿdarÖda yedi, Fatih ilÖesi yşresinde yirmi, Tophane, Flndıklı yşresinde ŸÖ, HalıcloÜlu yşresinde bir, HaskşyÖde bir, SultanahmetÖte bir, şteki yşrelerde, genellikle bugÿn yoksul sayılan, eski Üstanbul ilÖinde birer ikişer Nadiri tekkesi vardı. Bu tekkelerin, ÖoÜunun bulunduÜu alanlar geniğti. Şimdi, gşzlerimizi arkaya Öevirerek, geÖmiğten gÿnÿmÿze uzayan Öizgi Ÿzerinde dÿđşñnelim, bu yşrelerde seÖimleri kazanan partileri arağtıralım, kimin uyuduÜunu, kimin uyur gibi yapıp 1926Ödan beri sinsi girişimlerle elveriğli evreleri kolladıÜİni anlayalım. Sen, seÖimleri kazanmak iÖin elinden geleni yap, elveriğli tÿm kilitlere girmeyi başar, sen de oturduÜun sokaÜin ştesinde toplumsal bir gerÖeÜi bilmeden, eskiyle yeni arasında sÿrÿp giden Öatığmanın sessiz gÿrÿtÿlerini duyamadan ÖÖuyu ey tıflı-melek-şanım uyuÖÖ, uyandıÜin gÿnÿn sabahında gÿneđ tutulduÜunu gşreeksin, ÖÖey tıflı-melek-şanÖÖ.

Burada KadiriliÜin yalnız bağına başarı saÜladıÜİ, hep kendi gÿcÿnden yararlandıÜİ sşylenemez, yanında kendisini gÿÖlendiren, koruyan başka tarikatlar vardır, bunlar biliniyor aÖlkÖa. Şimdi İşyle dÿđşñnelim, ÜstanbulÖun Beřiktađ, Kadıkşy gibi birkaÖ ilÖesinde ağırlı saÜ kazanamıyor, bu sorunun Öşzÿmÿ oralarda tarikatÖiliÜin egemenlik saÜlayamadıÜİni anlamaya, gşrmeye baÜİl. BeyoÜlu ilÖesinde seÖimi ağırlı saÜa kazandıran hep tarikatların yoÜunlağtıÜİ yşreleri kapsamasındadır.

Tarikatlar, gÿnÿmÿzde (başta Kadirilik-Nakıibendilik olmak Ÿzere) hep ÖÖokullağmığÖÖ durumdadır, en bÿyÿk gÿÖ kaynakları da imam-hatip okullarıdır. Ümdi bu okullarda Nurculuk-Sÿleymanlılık yaygın, etkili (ikisi de NakıibendiliÜin uzantıları), bunlar da sşzde devlet denetimi altında. Devlet şÜrencinin yÿreÜine giremiyor, onun iÖini aydınlatamıyor, ancak ona barınak yapıyor, şÜretmen saÜılıyor, toplumsal gereksinimleri gideriyor, oysa şÜrencinin iÖi başka, dığı başka, dığında devlet, iÖinde tarikat. EÜitim bu deÜildir.

...Ürencinin iÖ evreninde kendine uygarlıÜin olanaklarıyla etkili bir yer edinmeyen devlet cansız bir kabuktur, onun iÖini kurtÖuklar yemiğtir, yemektir. şlkemizde, TBMM Öatığı altında bulunan, ulusal gşrev yaptıÜİni sanan yurttağlarımız, ne yazık ki toplumsal gerÖeklerimizi bilmiyorlar, şzellikle řzgÿriÿk kavramını iÖeriÜiyle baÜdağmayan bir anlamda yorumluyorlar. Bir yşnetim, kendisi ortadan kaldırmak iÖin Öalığanlara, gerekli olanakları saÜılıyorsa, burada tÿm řzgÿriÿkler křtÿye kullanılıyor demektir. Bir doktor kendisine kaşsvuran kimsenin saÜilÜİni koruyacak yerde, řzgÿriÿk kavramını mikropların ÖoÜalması anlamında kullanırsa, o zaman hastasının en bÿyÿk dÿđşman olmakla kalmaz, řzgÿriÿÜÿn de, uygarlıÜin da kan dÿđşmanı sayılır. ...řzgÿriÿk kendini koruma gereÜindedir, siz insan deÜerlerine saygı duyma řrtÿsÿ altında, yolun ortasında yakaladıÜİ bir ÖocuÜu boÜazlamaya Öalığan azgına gÿler yÿz gşsterirseniz, yarın sizin de boÜazlınlı ylrabilir. ...řzgÿriÿk, hangi anlamda alınırsa alınsın, řzgÿriÿÜe dÿđşman yetiğtirmez. ÜnanÖ řzgÿriÿÜÿ de, şteki toplumsal řzgÿriÿkler gibi saygıdeÜerdir, ancak başkalarının inanÖ řzgÿriÿÜÿnÿ, dÿđşñnce řzgÿriÿÜÿnÿ ortadan kaldırma ataklıÜİni gşsterdiÜi gÿn denetim altına alınmalı, inanÖlara saygı gşstermenin gereksinimleri, gereÖleri ona şÜretilmelidir.

ÜnanÖ řzgÿriÿÜÿ kutsaldır dedik, bu kutsallık devletin tuttuÜu, koruduÜu inanÖlar iÖin de geÖerlidir, ancak devlet denen kurumun dini olmaz, onun yşnetimi altında Öok deÜiğik dinlere inanmığ yurttağlar bulunabilir, onları da koruması gerekir. Yalnız kendi dinini koruyan bir devlet, başta koruduÜu din olmak Ÿzere bÿtÿn dinlerin dÿđşmanıdır. O devletin koruduÜu dini korumak istemeyen, ortadan kaldırmayı kendi dini iÖin uygun gşren bir devlet (başka dine baÜİl bir devlet) kaşığında kendini savunabilecek, evrensel hukuk ilkelerine baÜİl, bir devlet bulamaz. Tarikatı koruyan, ona gÿÖ kazandıran bir devlet, tÿze (hukuk) ilkeleri řnÿnde kendini kendi elleriyle ipe Öekmiğ demektir.

Atatÿrk, Kurtuluğ SavağıÖna başlamadan Őnce, halkın genel eÜilimini şÜrenmek istedi, buna daha okul yıllarında, Ÿlike gerÖekleriyle ilgilendiÜi yıllarda başladı. Kuşkusuz, bir Osmanlı yurttağıydı, o koşullar altında yetiğmiğti, ancak iÖine kapalı deÜildi. Osmanlı devletinin hangi koşullar altında ylıkma sÿrÿklendiÜini, belirtilerini kitaplardan deÜil, Öevresinde yağanan olaylardan Öİkarlıyordu, olup bitenleri gşrÿyordu. Bunda insanÿstÿ bir sezgi gÿcÿ olmasına gerek yoktur, yşresini usla, bilinÖle anlama eÜilimi yeter, AtatÿrkÖte bu

kitap

vardı. Ondan kalan, kendi elinden çıkan yazılar, anılar, demeçler bu gerçeği en somut nitelikte gözlerimizin önüne seriyor. Bu şelliği nedeniyle, Atatürk bir gözlem adamıydı, usun, bilincin denetiminde bulunan bir gözlem. Osmanlı devletinde böyle gerçeğe yşnelme yşnetimi yoktu. Padişah bir Kadiri dervişi gibi, Yİke denince, yalnız evresini anlıyordu. Padişahın gözünde bir Rize, bir Van, bir Hakkari yoktu, yalnızca vergi şdeyen, Saray evresini gereğinde koruyacak görevli yetiştiren, savaflara katılma yşkmiYİYÜY olan yşreler vardı. Osmanlı Padişahlı birkaç ilin dİsında bir bşlge de bilmiyordu. Daha ağıl, Osmanlı Padişahlığının devleti Sarayda bağıllığın bildiren topraklardan oluşuyordu. Osmanlı Padişahlığının sanat dşnyasıÖnde Üran ozanları, Osmanlılaştırlımış Bizans mşziğİ, Sşnni yazarların dşzenledikleri şykşler, Kuranı dayalı yazı (hat) dİsında bir yaratma alanı da yoktu. Avrupaıda yaşanan olaylar, sanat, bilim alanında hızlı ilerlemeler bir Osmanlı Padişahlı ĩn dşste bile gşrİlmezdi.

Yşnetimle, toplumun tabanını oluşturan yurttaşlar arasında bağılantı kurulamazsa, kopukluk kolaylaşır; yşnetici yşnettiğİni, yşnetilen yşneteni ağık seğık olarak tanıyamazsa, birlik sağılanamaz. Osmanlı toplumunda yşnetilenlerle yşnetenler arasındaki ilişkileri, aracı durumunda olan, tekkeler sağılıyordu. Halka dayanan tekkelerle, tekkelere dayanan yşneticiler kopukluğİ, şzgşrİyşklerin kşşye kullanılması sağılayan saptırıcı nedenlerdir. Cumhuriyet yşnetiminin en bşyşk başarısını da bunda aramak gerekir. Tekkelerin kapatılması, dilin arındırılması, seğıimin halk tabanına indirilmesi birleştirici şşue oldu. Bunda ĩok Ystşn bir başarı sağılanmasa bile, aracı, sşmşrcş kurumlar ortadan kaldırıldı. Oysa 1950 yşnetimiyle, yeniden aracı kuruluflara yşnelindi, tekkeler alışmaya başladı, halkla bağılantı şeyhle anlaşma olayına dşnşştşrdş. Üste 12 Eylül dşnemiyile bu kopukluk yasallaştırıldı (Bk.Ü.Z.Eyuboğİlu, Felsefe Ağısından 12 Eylül, 1997). Bu kopukluk olayı, kısa şşrede ortaya ĩkmadı, Cumhuriyet yşnetimine karşı sesini ĩkaramayanların, gşğİlenmeye yşneldikleri dşnemde uyumlu olarak yşzeye yansıldı. Bize kalırsa, bunun nedenini, AtatürkÖğn şşşmşşnden sonra ĩkarılan Öögenel afÖöta aramak gerekir. Ümam-hatip okulları, eskiye dşnşş abaları, Cumhuriyet yşnetimini kuranlara karşı olumsuz nitelemeler, Öödin dersleriÖö, tarikatlar hep bu Öögenel afÖötan yararlananların TBMM ĩatısı gerçekteleşen şzlemleriydi. 1948de ÖöEminşş HalkeviÖönde dşzenlenen Dil KurultayıÖönde, Dil Devrimi, yeni Tşrkşe konusunda şşrdşşşen tartışmalarda, karşıt duruma geğİnenlerin, Osmanlıcağı savunuların hepsini biliyoruz, bunlar arasında ÖöafÖötan yararlanıp yurtdİşından dşnenler ĩn de TBMM ĩatısı altında bulunanların şşzleri, sesleri kulağımızdadır. ...yle ki, Ord. Prof. Dr. Fuad Kşprşşş, AtatürkÖğn şşşnde şşşlediklerini unutarak, eskiye dşnşşşn, Cumhuriyetle gelenin tersini yapmanın bilimsel bir gşrev olduğİunu savunmaktan kendini alamadı. Atatürk karşısında, devrimlerin (şzellikle Dil DevrimiÖnin) Ystşnişşşşşş, bilimselliğİni savunan Kşprşşş (Bk. Ord. Prof. Dr. Kşprşşşzade M.Fuad, Tşrk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, 1934, Üstanbul Kanaat Kitabevi). Cumhuriyet yşnetimini, şşşde bilimsel ağıdan, eleştirmeye girişenlerin ĩoğİ, başlangığıta o yşnetimi benimser gşşşnenlerdi. Bunların yaratılması şzellikleri bile tartışmaya değİer. Dşşşnce bakımından suğılu olmayabilirler, ancak bilinğıli girişimleri, tartışma yşşşnden sayğısızlığın şrneğİdir. Burada, 2.2.1950 gşşnişş ÖöMillet MecmuasıÖönde ĩkan bir şşiriden alıntı yapacağİz, şşir yazarı Kşzım Karabekir (şşnişş general) ÖöHaziran 1926 gecesiÖö bir dşş gşşşr (AtatürkÖe yşnelik suikast nedeniyle ÜzmirÖde tutukludur). Dşşste karşısına Sultan İkinci Abdşlhamit ĩkar:

Öö..Ühtiyarca bir adam, elinde bir baston,
Yanıma yaklaştı, yşşşme baktı bşn bşn
ÖöSultan HamidÖö! dedi ve gşşşş.

Bir de hşşmetle bşşşşşş.

Sonra doğİruldu ve bağırdı:

Ey Kşzım Karabekir Paşa

Kısa bir sualım var

Fakat vaktim dar

.....

Üstiklal harbini sen kurdun,

Ve başı da sen buldun

.....

Soruyorum şşimdi

CumhuriyetÖi beğİendin mi?

Şşşzle cevap vermek istemedim buna

.....

Tşşşşmek kşşşğİ dedim, suratına

O surat ki otuzğİ yıl milleti

Zulmiyle istibdatiyle inetti.Öö

Şşir bu anlamda, İkinci AbdşlhamitÖi ağır bir dille yermekle şşşşşşyor, şşşş olayları, kişisel gşşşşlerini sergiliyor. Kşzım Karabekir Paşanın ĩalışmalarını, Kurtuluş SavaşıÖndeki emekleri yadsımak elden gelmez, AtatürkÖle aralarındaki anlaşmazlık da bu yazının konusu değİil. şşşşinde durulmak istenen sorun,

kitap

bugün, tarikatı, tekkeci, İeriatı, dinci basının, özellikle de İkinci Abdülhamit'in savunana, Cumhuriyet yşnetimini yeren, ancak İrñnlerinden yararlanmakta da en ağırlı sayılan bir solcudan geri kalmayan evrelerin K%ozlma Karabekir PađaÖyl gşklere İıkarmasıdır. İkinci Abdülhamit'in yZşne tYkYrmeyi İekinmeden şşyleyen bir kimseyi şvme, AtatYrkÖY yermek insanı İağırtıyor. Yayın araqlarında adı ÖÖŞYper-MYrİsidÖÖ olan, bu yazılı yazanı, şÜrencilik yıllarında, yirmi lira dolandıran, Bedri Rahmi EyboÖluÖnu, Sabahattin EyuboÖluÖnu, Cemal Reİid EyboÖluÖnu, Fikret AdilÖi şşmYren bir ozanın KarabekirÖi şvmesi de İağırtıclıdır. Sevr AntlağmasıÖnl onaylayan Rıza Tevfik sYrgYne gşnderilmiİ (yZzelliliklerle), yıllarca ArabistanÖda, EmirÖlerin sofrasında karın doyumluİ bu ozan, en acı, saygısız bir dille AtatYrkÖY yeren İiirini yayımlamıİ (SYper MYrİsidÖin dergisinde. Şimdi olayları karİlağtırılınca Ökimin namuslu, kimin namussuzÖÖ olduÖu gYn İİiÖlne İıkıyor.

Ömdi, burada, verilen şrneklele daÖllan konuyu toparlayalım. 1950Öden sonra geliİen tarikatİlik, geriye dşnYİ giriİimleri, özellikle eski tekkelerin yerini aldıÖl yadİnamaz bir gerİek olan imam-hatip okulları, birlik-bYtYnlYk İinde İkinci AbdülhamitÖten yanadı; tYm yayın araqları bu uÖurda yollara dşkYlmYİİtYr, yine hepsi İaÖlin buluşlarından yararlanma yarİİında İndedir.

Bu olumsuzlar dizisinde ortaya İıkan tutarsizliÖl gidermenin yolu ilke bYtYnYnY, yaİayan yurttaİların ortamında şÖrenmek, İunun aÖzİndan, anılarından yararlanma giriİimlerini İırakmaktır. Yoksa, ÖÖorada bir kşy var uzakta/biz gitsek de, gitmesek de/ o kşy bizim kşyYmYzdYrÖÖ tYrYnden İocuk ninnileriyle gerİeklere ulaİılmaz, o kşy ÖÖseninseÖÖ oraya gideceksin, kşyY, kşyYyY yaİadıÖl ortamda, doÖal yapısı İinde şÖreneceksin, tanıyacaksın.

En uzaklarda, bize yalnızca İİıkları ulaİan, gezegenlere bile ulaİma yollarının arandıÖl, bu ileri uygarlık İaÖlünde gitmediÖin kşy senin deÖil, senden daha iyi oraya varma yolunu bulanıdır. İİkesini haritalara bakarak, ilini, ilİesini, kşyYnY haritada arayan bir kimseye ne aydın denebilir, ne de İaÖdaİ uygarlık alanında kendine bir yer saÖlanabilir. Senin gitmediÖin kşye Kadirilik-Nakİibendilik, senin İilİÖlne bYrYnerek kolaylıkla gidebilir, seni o kşyYn gşZnde kşTnYn kşTşY diye tanıtabilir.

KadiriliÖin Kolları

KadiriliÖin, yukarda anlatılan Eİrefilik (EİrefoÖlu RumiÖnin kurduÖu kol) dİİında on kolu daha vardır. Baİka tarikatlarla olan iliİkisini biliyoruz. Bu kolların etkinlikleri, daha İok, kurucularının tutumlarından doÖmaktadır. 1- Ekberiyeye: Kolum kurucusu İniY tasavvufİu, gizemci Muhyiddin-i ArabiÖdir (1162-1240). Bu İeyh EndYİsÖYn Murcia ilindendir, sonradan gelip ŞamÖa yerleİmiİtir, kendisine ÖÖŞeyh-Ekber/en bYyk İeyhÖÖ dendiÖinden tarikat bu adla İnlenmiİtir. Bu tarikatın baİlıca şzelliÖi usa deÖil inanca, insanın derin İİekapanıİ yoluyla Tanrıya varacaÖlne dayanmasıdır. Ancak, bu tarikatla, KadiriliÖin şZş baÖdaİmaz, Muhyiddin-i Arabi varlık birliÖi inancına baÖlıdır. Ona gşre evren TanrıÖnin bir yansıması sonucudur, bYtYn varlık deÖiİmeyen bir birliktir. Burada onun tasavvuf anlayıİını, felsefesini anlatmanın gereÖi yoktur, evren-insan-Tanrı birliÖinin gerİeÖini savunmuİ olduÖu biliniyor (Bk. Hilmi Ziya İİken: Üslam DYİİncesi, 1995, 2. bas. s. 120-130)

2- Eseyiye: Bu tarikatın adı geİiyorsa da şzellikleri, uygulamaları konusunda geniİ bilgi yoktur, TYrkiyeÖde yayılmamıİtir. Ancak, Kadirilikten şşz eden kaynaklarda adı geİer.

3- Garibiye: Bu kol da HindistanÖda yaygındır, kurucusu Şeyh Muhammed GaribYÖl-Hindi adlı bir Hindistanlı MYsiYmandır, AnadoluÖda bilinmiyor. Bir şşylentiye gşre, HindistanÖda tasavvufla Üslam dinini kaynaİtırma İabasını gYmYİ, geniİ bir etki alanı saÖlamıİtir.

4- Halisiye: Bunu kuran da KerkYklY Şair Ziyaeddin AbdurrahmanÖdir (1797-1857). Kurucusunun KerkYkÖe sonradan gelip yerleİmiİ birisi olduÖu şşylenir, BaÖdat tekkesine baÖlıdır.

5- Üseyiye Kurucusu Şeyh Üsa adlı, sonradan MYsiYman olduÖu şşylenen bir Hıristiyandır. Bu adam daha şnce papazmıİ, sonra Üsa adını almıİ, kurduÖu kola da ÖÖÜseyiyeÖÖ denmiİ. Yine bir şşylentiye gşre, kurucusunun amacı, Kadirilikle Hıristiyanlık arasında bir uzlaİma saÖlamakmıİ.

6- Hilalilik: Burucusu Hemedanlı Şeyh Hilal adlı birisidir, AnadoluÖda etkisi gşrYlmemiİtir.

7- Mukaddesiye: Bu tarikatın İyZşYnY, kurucusunun gerİek adını bilmiyoruz, ancak şşylentilere gşre El-VahidYÖl-Mukaddesi diye bilinen bir İeyh kurucu durumundadır.

8- Yafeiye: Bu kolum kurucusu, Abdullah YafiÖi, AbdYlkadir Geylani konusunda kapsamlı bir kitap yazan (MenakİbÖl-s Şeyh AbdYlkadir-Şeyh AbdYlkadirÖin SerYvenleri). Menkıbe (İoÖulu Menakİb) şşzYÖYnYn gerİek anlamını ancak kitabına bu adı veren bilir. Kitapta anlatıldıÖlne gşre AbdYlkadir Geylani insanYstY baİarılar, beceriler gşstermiİ, Tanrısal nitelikler taİlayan bir kimsedir. ...İYmYnden sonra insanları Tanrılaİtırma Üslam İkelerinde yaygın bir gelenektir. Abdullah Y%fiÖi 1354 yılında İlmYİİtYr.

9- Semadilik: MYslim Semadi adlı birisinin kurduÖu bir koldur, şzelliklerini bilmiyoruz, yurdumuzda etkili deÖildir.

10- Rumiye: Kurucusu Tosyalı Üsmail RumiÖdir, baİlangıİta Halveti tarikatındandı. Sonra BaÖdatÖa giderek Kadirilikle tanıİmiİ, dYİİncelerini deÖiİstererek, kendi adıyla anılan kolu kurmuİtur. Üsmail Rİmi KadiriliÖe şşylesine sarılmıİti ki, Rumeli yşrelerinde kırk dolayında tekke aİmiİ, bu tarikatı hızla yaymaya İailmiİti. ÜstanbulÖda, TophaneÖnin yukarı yşresinde Kadiri-h%one denen yeri yaptırılmıİti.

yoktur. Siz, yurttaşa, tanımlı olmayan nesnelere vermeyi bir yşnetim d'zeni sayarsanız yanlın o de'uil siz olursunuz.

Uygarlık insanları uyutmak i'in de'uil, uyuyanları uyandırmak i'indir. Bilimsel başarınlın itici g'c'c', insanı tanımak, ona sa'ullikil d'ys'ynmek i'in gerekeni vermektir. Gerekenin verilemedi'ui yerlerde, gerekmeyen, gerekenin şrt'ys' altında kolaylıkla verilir. ÖÖEkme bulamıyoruzÖÖ diye ayaklanan yurttaşları i'in, ÖÖpasta yesinlerÖÖ diyen Fransa Kralı'esi gibi davranan bir yşnetimin ayakları altına y'ry'yen suyun kayna'ını kendi tutumunda aramalı.

Yurdumuzda, birer gizli şrg'yt olarak ortaya i'ikan, ancak gerekli bir din kurumu diye yorumlanan tarikatlar gelişig'zel oluşumların sonucu de'uidir. Bu konuda yurttaşı anlamak, onun karışısına sorgulayan bir kimse olarak de'uil, onun i'ini anlayan, sikiintisini saptayan, davranışlarını saptıran etkinli'ui kavrayan kimse olarak i'ikmek gerekir. Yurttaş anlaşılmadı'ui s'yrece, i'ikarcıların elinde bir s'm'yr' kayna'ı olmaktan kurtulamaz. Bu durum, savcılın saldırını de'uil de, saldırıya u'urayanı tutuklatmak istemesine benzer. Su'ulu elini kolunu sallayarak ortalkta dolaşıyor, su'suz i'erde yatıyor. Burada belle'ümde kalan bir g'ymeceyi aktarayım: ÖÖBektaşının biri evinin kapısını i'ok ince tahtadan yaptırmış, kendi başına yaşar dururmuş. G'yn'yn birinde evine hırsız girmiş, aramış taramış i'alınacak bir nesne bulamamış, giderken Bektaşı uyanmış, hırsızla seslenmiş: Erenler hoş geldin, safalar getirdin, ancak i'alacak bir nesne bulamadı'ün i'in 'y'yd'ym, hırsız geri dşn'yp Bektaşı'ın başına yumruk indirmiş, i'iklp gitmiş. Ertesi g'yn' Bektaşı kadıya gitmiş, durumu anlatmış. Demiş ki efendi bizim eve yine hırsız girdi, i'alınacak bir nesne bulamayınca başıma yumru'ui indirdi, bimdi başım a'uruyor, hırsızlı yakalat. Kadı klzmış, g'srevliyi i'a'ırmış demiş ki: Atln bunu i'eri. Bektaşı'öye de demiş ki: Sen ne utanmaz adamsın, evinde i'alınacak bir nesne bulunmadı'ından su'ulusun. Bektaşı karışılık vermiş: Yapmayın erenler, benim varlımı yo'umumu hırsız, daha şnce senin eve, bilmiyor musun.ÖÖ

Bu g'ymecenin toplumsal bir durumu yansitti'ünü sşylemeye gerek yoktur sanırız. Yşnetim, tarikat'ıya t'ym olanakları sa'ulayacak, 'lkede sayısız yasal boşluk bırakacak, sonra tarikat'ıya karşı i'ikani, din bakl'mından su'ulu sayacak. Üste bug'yn Atat'rk'ı'ı, devrimci gen'lere, kurumlara karşı uygulanan yşnetimsel tutum bşyledir. ...yleyse kapılarımızı i'ok sa'ulam yaptırmalıyız, yoksa hırsızdan yakınlp i'eri atılırız.

Devletin başlıca g'srevi yurttaş olsun olmasın, 'lkesinde yaşayan insanı korumaktır, ger'ek din de insanı Tanrıdan şnce su'ulamayandır. Ünanci evinden dışarı i'ikarmak s'm'yr'mektir, s'm'yr'len, s'm'yr'ye elverişli nitelik taşıyan inan' insanı mutlulu'ua de'uil ykl'ma s'ry'kler. Birtakım boşlukları olan, onları doldurmayı bilmeyen bir yşnetim bunallımdan kurtulamaz. Bşyle bir durumda bunallmın nedenlerini a'ııklayan, ona karşı alınması gereken şnlemleri i'ikeren kimseleri su'ulamak, Bektaşının evine giren hırsızlı kollamaktan, korumaktan başka bir anlam taşımaz.

İlkemizde, din a'ıslından, geriye dşn'ş şzlemlerinin yayılmasını g'srebilmek i'in, g'sz'ykleri de'uiştirmek gerekir. Yurttaşı tarikatların kuca'ına iten yalnızca aykırı inan'lar de'uidir. Olayların tabanında bir yaşama g'yvensizlik, 'retim-t'yetim dengesizli'ui, b'yy'k gelirlerin sayılı ellerde toplanması, gelirin gideri karşılayamaması gibi taban sorunları da vardır. Varlıklil, mutlu azınlık i'ocu'unu imam-hatip okullarına g'sndermiyor, kırsal kesim insanların bu okulları se'meleri de ge'im darlı'ıyla ba'ulantlıdır. Gidin, Kuran kurslarında okuyan i'ocukları g'sr'yn, ailelerinin ge'im durumunu ş'urenin. Kırsal kesim insanı i'ocu'unu okutmak istiyor, kısa s'yrede yaşamını kazanmasını şz'yor, gelir yetersiz, tarikat pusuda, ÖÖal parayı, şrt başını, giy'şalvarı, sar sarı'ı y'ry' imam-hatibe'ö, i'şte 'lke ger'eklerinden biri.

Bu şnekleri verilen, nitelenen olaylar, Kurtuluş Savaşı'ın kazanılması, Cumhuriyet yşnetiminin uygulama alanına konulması karışısında, T'rk ulusunun i'a'ıdaş bi'imlenme evrimine ters d'yben gelişmelerdir. Kazanılan savaşı'n verdi'ui yetkiler, savaşı'ı yitirilenin şzlemleri do'ultusunda y'ry'me olana'ı buluyor. Bu ters gelişme yalnızca dincilerin, tarikat'ıların 'ry'n' de'uidir, 12 Eyl'li ykl'mını unutmamak gerekir. Biraz d'yş'nelim, 'lkemizde T'rk Dil Kurumu, T'rk Tarih Kurumu, 'niversite d'yzenlemeleri (medrese anlayışından i'a'ıdaş bilimsel g'sr'şlere yşnelme), toplumsal yetkiler, burada saymakla bitirilemeyecek birtakım gelişimsel yşnelmeler bir i'irpıda ortadan kaldırılıyor, hangi i'a'ıdaş uygarlık ilkelerine dayandı'ui saptanmayan birtakım uygulamalarla ge'ersiz kllnıyor. ÖÖDevrim'ö s'szc'y'ünden duyulan korku, ulus yşnetimini bile sarsacak girişimlere olanak sa'uluyor. Bu s'szc'y'ün olumsuz anlamda sşylendi'ünü ileri s'ymek yanlıtıcıdır, bu s'szc'yk T'rk Dil Kurumu'nun 'retti'ui bir dil varlı'ı de'uidir, halk dilinde vardır, yşresel olarak kaldırılıp kurulan ÖÖsofra'ö anlamındadır. Halk arasında, bug'ynk' gibi, masada yemek gelene'ui yoktu. Bu s'szc'yk bile, onu yasaklayanların, yerine ÖÖinkilap'öi koyanların, i'yy'zlerini a'ı'ua vermeye yetiyor. Bir yetkili i'iklyor (12 Eyl'li ykl'mı dşneminde) Aziz Nesin'ö ÖÖvatan haini'ö diyebilecek nitelikte d'yş'ysel d'yş'ykli'yk g'ssterebiliyor. Peki yukarda adları ge'enen Cumhuriyet kurumlarını ortadan kaldırmak ÖÖvatan sevgisi'ö midir? ÖÖSevr Antlaşması'ö başka bir uygulama mı istiyordu? Sanmıyoruz. Bug'yn sa'ucı, şeriat'ı, tarikat'ı yayın ara'ılarına, yazarlarına bakın, i'ilerinde Dil Devrimi'öne karşı i'ikmayan yoktur. Atat'rk'ı'ı'ık, devrimcilik onların g'sz'nde 'slamın en korkun' d'yşmanıdır. Bir Kadiri i'in Arap'a kutsaldır, T'rk'e ÖÖdin d'yşmanlarının dilidir'ö, bu s'szc'ykleri ben ortaokul yıllarında T'rk'e ş'oretmenim Tahir Nadi Bey'öden i'ok duymuştum, kendisi şnceden ÖÖKabataş Sultanisi Farisi muallimi'öydi. T'rk diliyle alay ederek biz ş'ürencilerine: Kalemin yok, k%'üldn yok, s'nifln yok, kitabın yok

kitap

derdi. Bu sşzcYkler TYrk e deUildi, ŐUretmene gŐre Arap ada hepsi vardı. Oysa kalem, defter, k%oUit sşzcYkleri Arap aya Yunanca-Latince den ge miŐti.

Bu aykırđ tutumları karŐılaŐtırılınca, Cumhuriyet yŐnetimine karşı ĩkmanđn pek yeni olmadđđ, tabanđn YstYne ekilmiş eUreti bir ŐrtY altđna saklanıldıđđ anlaşılıyor. Medrese anlayıŐı kendini ĩok iyi gizlemiŐti. Kenan EvrenOğn ŐOdevrimOđ sşzcYUynden Yrkmesi boŐsuna deUildi. Sonradan Cumhuriyet baŐkanı Turgut ...zalOğn ŐOdemiryolu komYnist Ykelerin iŐidirOđ demesi de, başka doUultuda deUildi.

Burada devlet bYyYklerinin aUzlarđndan ĩkan birka a ĩklamayđ, yeniden gYndeme getirerek, okuyucuya sunmakta yarar gŐrYyoruz. Bunlarđn YY de 1950 yŐnetiminden sonra sŐylenmiŐ, ulusa seslenme niteliği taşıyan uyarılardı. Birincisi Adnan MenderesOğn TBMM atıŐı altđnda toplananlara sŐylediđi ŐOodunu aday gŐstersem se tiririmOğ sşzleriydi. Burada ŐOse tiririmOğden ĩkan anlam se men ne yapacađđnđ bilmez, benim aUzđmdan ĩkanlara uyar, benim sşzYmden dđŐarđ ĩkmaz. TYrk se menini bilinđli deUildir, buyruk altđnda yaŐmaya alıŐmıŐtır. Bu sşzleri aUzđmızda bir Avrupalđ baŐbakanđn aUzđndan duyma olanağ yoktur. Bir Ylkenin baŐbakanđ ulusuna, se menine bŐyle bir gŐzYkle bakđyor, dYŐYncelerini a ĩklamaktan ĩekinmiyor. Bu tutum Ylkemiz halkđnđn oUuna aykırđ gelmez. AUalar, Őeyhler, pirler, mYrŐidler halkđ denetim altđna almış, bilin siz bir varđđna dŐnYŐtYrmYŐtYr. UŐte tarikat etkinliğinin kaynaklarđndan biri de budur. Bu sşzler yurdumuzda belli halk kesimlerinin toplumsal ger eUğni yansđtan ilgin, YzYcY Şrneklere birdir.

MenderesOğn sşyledikleri yalan deUildi, sşzYnY ĩok iyi biliyordu, etkisini daha Şnceden dYŐYnmYŐtY, tepki gŐrmedi. Őkinci Şnek yine onundur: ŐO Siz isteseyiz hilafeti bile getirirsiniz. ŐO Bu sşzler de doUru ĩktđ, koyu Şeriat ĩ bir parti ŐO laiklik dinsizliktir, onu deUđŐtireceUiz, Şeriat devleti kuracaUzOğ demektedir. Ancak gŐrdYUy tepkilerle sarsıldı, sonra yurtdđŐında okumuş bir bayanla birleŐerek yŐnetimi eline ge irdi. MenderesOğn sşzleri bunda da doUru ĩktđ.

...teki Őrneđi Kenan Evren verdi: ŐO Hangi taŐı kaldđrsan altđndan AtatYrk ĩkđyor. ŐO Bu sşzler ĩok anlamlıdır, bunlarđ sŐyleyen kişinin AtatYrkOğn kurduUu bir ocaktan yetiŐmesi TYrk ulusu adđna YzYcY bir geliŐmedir. Uluslarđn tarihinde, evrensel hukuk Őnrleri ĩinde, yaptđklarđndan sorumlu tutulmasđnlar diye devletin anayasasđna Şzel bir ŐO ge i ci bŐŐmOđ ekleyen benzeri gŐrYlmeyen biricik Şnek bu sşzleri sŐyleyenin dYzenlettiği yasada gŐrYlmYŐtYr. Hitler, Mussolini, Franco bile bŐyle bir deUđŐikliđi gşze almamıŐtır. Bundan da tarikatlar kazanđlı ĩktđlar.

Son Şnek, Turgut ...zalOğn aUzđndan ĩkmıŐtır: ŐO Demiryollarđ komYnist Ykelerin iŐidir. ŐO Oysa Almanya, Fransa komYnist deUildi. Őkeleri demiryolla ŐrYmYŐtYr. ...teki Avrupa Ylkelerinde de durum bşyledir. Ömdi dYŐYnelim, Avrupa BirliğiOğne girmek ĩin ĩrlpđn bir devletin cumhurbaşkanı, AvrupaOğn toplumsal yapđsđnđ bilmiyor.

Bu Őnekler anlayana yeter, ancak yeri gelmiŐken gYldYrYcY bir başka Şnek daha verelim:

ŐO OrtadoUuOğda son sosyalist devleti yktđk. ŐO Bu sşzler de yurtdđŐında ŐUrenim gŐrmYŐ, illerOğndir, baŐbakanlıđđ dşneminde sŐylemiŐtir. Bir prof. dYŐYnYn ki ŐO sosyal devletOğle, ŐO sosyalist devletOğin ne olduUunu bilmiyor. Bu iki yşnetim bi imini bilmeyen bir kimsenin ŐUrencilerine ŐUreteceđi ne olabilir? Bu soruya saUduyunun verebileceği bir yanıt yoktur. Son yıllarda, Ylkemizde yayđmlanan kitaplar arasđnda oUunluk ŐO sosyal doktrinlerOğle ilgilidir.

Bir toplumun geleneksel yapđsđ dđŐında kalan bilimsel kurumlar, bilimsel uygulamalarla yŐnlendirilmek istenirse, bu yŐnlendirmede yalnızca Ystlenen gŐrevin verdiği yetki kullanđlırsa ŐŐkYŐYn ayak sesleri YŐkselmeye başlar. Bilimsel yetki yşnetimsel yetkiyle karđŐtırđlırsa bilimden beklenen sonu alđnamaz. Bir Ylkede yŐkseksUrenim kurumları, uygarlık bakđmđndan, o Ylkenin kimliğini belirler. Bu kurumlara yşnetimsel etkinliklerin karđŐması, ilkin Hitler AlmanyaŐında, Mussolini Őtalyasđnda gŐrYmYŐtYr. Nitekim Ylkemize gelen, yŐkseksUretim kurumlarımızda gşrev Ystlenen Alman bilginlerinin hepsi Hitler yşnetimden ka mđŐlardđ. Daha sonra, onların Őzledikleri ortam, siyasal baskıların denetimi altđna girince bir oUu yurdumuzdan ayrıldı. Bu ayrılıŐ, AtatYrkOğle başlayan ŐOTYrk RŐnesansđOđn karanlığa sYrYklenme dŐnemini yansđtır.

Bu tepkilerin, Ylkemizden ka maların, baŐlangıclı sanđrlm, 1944 yılı dolaylarındadır. AnkaraOğda Yniversitelere saldđrlılar, gerici yayđn ara larđnđ, dYnyaca bir Hindoloji profesŐrY ĩin, ŐO Bir talebesi olan bir kiŐiye ylda yYz bin lira verilir mi? ŐO yazıŐı yayđmlandđktan birka ay sonra, o bilgin Şzel bir u akla Ylkemizden ayrıldıđđ. Onun ardđndan, Dil-Tarih ve CoUrafya FakYtesiOğde gŐrevli TYrk bilim adamları kovuldu, dŐvYldY, ĩok kısa Őyrede hepsine Amerika, Avrupa kucak a tđ. BugYn onlarla ilgili anları okurken utan duymayan, sevinenler bile az deUildir. Őstanbul Őniversitesideki yabancı bilginler bir bir ekilip gittiler. Bunların yerlerine kimler geldi anđmsar mđslnz? AdlarıŐı sŐlemeyeceUim, ancak ŐO ŐeriatOđ, ŐO tarikatOğ Yniversitelere sokağlar. Şimdi ŐOnların adamlarıOğ emeklilik aUındadır.

Tarikatların ylkim girişimleri yalnız deUildi, yanlarında, arkalarında gizli, yetersiz gYler vardı. Şimdi, eskiyi tutan, Osmanlıya Őzlem duyan iki Őnemli uzmandan birer Şnek vererek, bu bŐŐmY kapayalım. Birincisi, TYrk dYŐYncesine, yazđlına bYyYk emekleri ge tiği bilinen Ord.Prof.Dr. Mehmed Fuad KŐprYŐ, 1934 yılında yayđmladıđđ (Divan Edebiyatđ Antoloji) zati ile ilgili bŐŐmYn başında bunları sŐylYyor: ŐO Zati divanında, bŐyle fuzuli beyitler Yzumundan fazla oktur. ŐO Bu allntđnđ, TYrk e yŐnYnden, dil yŐnYnden neresi

ma'arayı bilen ye'üenime sordum, sarkıtların, dikitlerin en çok yüz elli bin yıllık olabileceğini, suyun taşlaşma sürecini daha bitirmediğini, sızmaların, damlaların YrYnY olan bu gsrYnYmYn pek eski olmadığını (jeoloji bakımından) açıkladı. Başka bir jeolog arkadaşına, Antalya'nın GYver Uurumu'nu sorduğumda o da sutaşının beş milyon yılda oluştuğunu söylemişti.

Bu anlatılanlar insanı gYdYrYr, ancak gYlmemek gerekir, geleneğin, bilimsel abalara karşı insanın bilimsel gelişmeler üretilmelidir. Ünan bilim dğında kendi alanında korunursa kstYİYÜYn, karanlığın kaynağı olmaktan kurtulur. Bugün, tarikatların oğalmasında, etkili olmasında, toplumsal yönetimin tutarsızlığı dğında önemli bir neden arama gereği kalmamıştır. Toplumsal taban oynadığı a yüzde birtakım kaygı verici atakların gsrYlmesi doğaldır.

Yukarıda verilen şneklere bakılırsa, bilimsel gerekler, tarikat etkinlikleri karşısında yetersiz kalıyor, bunun nedeni de yönetimin en yüksek aşamalarında bulunan yetkililerin ağık yöreli olmamalarıdır. Üslam dininin en kolay uygulanabilen bir kuralına uymayan bir bakan, baklıyorsunuz gYnYn birinde MYSİYman'ın savunucusu kesiliyor, oysa savunduğu konunun Üslam gerçeğiyle bağlantısı yok, bilmeden tarikatı, tarikatçı savunuyor. Son birkaç yıl içinde, kırk tarikat kapısı almış, sonunda Nurculukta yararını bulmuş bir kişi, yönetimin içinde gelen görevlilerinden birini avucunun içine alıvermiş, çok geniş gsrYİY, sevecen barışçı bir gsrYnYm sergiliyor. Oysa onun bağlantısı, koruduğu, gçlendirdiği tarikatın kurucusunu, bir de başka bir uzmandan şünelim: ÖBu zat, o sıralarda başında, YstYne saakları yanlara sarkan ipeki puşular sarılmış uzun bir fes, sırtında sırmalı cepken, ayağında bacakları kavrayan kısmi dar bir şalvar, belinde kama ve piştov sokulu ve saakları gene aşıya sarkan kuşak bulunduğunda halde yer yer gezen, gaytan büyüklü bir zattı, Üstanbul bu kıyafette bir din adamını ilk kez gsrYyordu. Ö (A. Gşlpları, 100 Soruda TYrkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar s. 227). Bu anlatılan kişinin kim olduğunu anlamak kolay, Adnan Menderes'in yçelttiği Said-i KYrdi. Bunu, burada, yineleyerek anmamızın nedeni, yönetimin tuttuğu, koruduğu tarikat şncülerinin, oğunun gerçeği yeterince bilmediğidir. Burada bir yakınsız yalan daha vardır. Bu kişi, daha başka tarikatlarla birlikte, 1923'te TBMM atış altına girmiş, bir şşlev ekmiş. Oysa TBMM tutanaklarında böyle bir olay gerçiyor. Demek yönetimin en yüksek basamağında da bulunanlar bile bizi kandırmada sakınca gşrmYyorlar.

Yanıtıcı Değişmeler

Toplumsal değişmeler karşısında, tarikatlar da kendilerine göre etkili şnemler almayı sYrdYrYyorlar. Gericiliğe karşı girişilen savaşta tarikatlar boş durmuyor, daha hızlı davranıyor, daha etkili tuzak kurmayı başarıyorlar. Bunlardan en ilginç vakıflardır. Fazilet Vakfı, Hizmet Vakfı, Ülim Vakfı gibi olumlu adlar altında etkilerini sYrdYrmede, yasal şnemlerden daha önce davranıyorlar. Şşzgelisi cami evrelerinde yuva kurarak bir yandan camiyi başka bir amaç için kullanıyorlar, bir yandan da iyilik şrtYsY altında kstYİYÜYn yayılmasını sağlıyorlar. Mahalle aralarında bulunan kYk camilerin neredeyse hepsi bir vakıf yuvasıdır. Bunlar neredeyse devlet eliyle besleniyor, tarikatın gerçeği kaynağı oluyor. Şşzgelisi ÖÜlim ve Fazilete Hizmet Vakfı'ın adını taşıyan bir kuruluş vardır, bulunduğunda yapı caminin yanında kurulmuş medreselerden birinin oldukça bYyYk bir bşYmYdYr, Kuran kursudur. Orada yatılı okuyan şürencilerin hepsi taşradan gelmiş yoksul evrelerin çocuklarıdır. Kılıkları YzYcY, davranışları acı verici kimselerdir. Yolumun Yzerinde olduğundan hep karşılaşıyoruz, TYrk'e bile konuşmakta gçYk ekliyorlar, dilleri şşlesine bozuk, gelişmemiş bir kırsal kesim ağı. Kurban Bayramı yaklaşıncaya, medresenin kapısı şşne bYyYk bir yazı asılır: ÖKurban derisi, canlı kurban başı alınır diye oradan gerçeğin ilgisi sunulur. Bu çocuklar kime, ne amaçla Öhizmet verecekler, bu Öhizmet nedir, hangi anlamda bir Öhizmetdir? Bu soruların yanıtı yoktur, bYrYnYlen adlar amaçlı sakıncasını gizlemek için çok iyi dYşYnYmYş bir şnem niteliğindedir, Öilim ve fazilete kim karşı çıkar, onu kim be'üenmez, yayılmasını, gelişmesini istemez? Ancak Öhangi ilim, Öhangi fazilet? ...nemli olan budur. Cumhuriyet yönetimine, laiklik ilkesine, Atatürk devrimlerine, aşıya uygarlığa karşı insan bir dYşYnceye bir ataklığa Öilim denir mi? Toplumsal gelişmeleri yalnızca dinin denetimi altına vermek isteyen, Öberiat devleti kurmayı bir erdem sayan davranış biçimine Öfazilet denir mi?

Ümdi bu Övakıf denemelerinin kuruluşlarının yayılma, gelişme, beslenme olanaklarını araştıralım.

- 1- Yardım dedikleri, genellikle yurttaşlardan sağlanan başlılardır. Bunların önemli bir bşYmY ramazan ayında, genellikle aşırı dinci, şariatçı kuruluşlardan (partilerden) gelir. ...zellikle seim dşnemlerinde evler dolaşılır, Kuran kurslarına yardım şrtYsY altında toplanır, bu kurslarda kalan şürencilerden yararlanılır.
- 2- Kurban derileri toplanır, kesilen kurbanların oğuna, daha şnceden anlaşılan kasaplara satılır, bu kasapların dYkkonlarının kapıları YstYnde ÖÜslami kesim yazılarıyla gsrYİYr.
- 3- Dinci derneklerden gelir sağlanır, şzellikle dinci dergiler, gazeteler bu konuda önemli işler gsrYrler. Bu tYr yayın araçlarının satışı, dağıtımını bu Övakıfların elindedir, MYSİYman kuruluşlarının Öilanları bu araçlara verilir, toplanan gelir bşYİYr.
- 4- Yaşlı, yakın mirasçı olmayan varlıklı kimselerle yakın ilişkiler kurulur, onları koruma, onlara yardım, Öhizmet etme, gşnYİ alma gibi uygulandırcı etkinliklerle miraslarını vakfa bırakmaları sağlanır. Bu

kitap

konuda en başarılı, en etkili kuruluş, ÖÖÜlim Yayma CemiyetiÖÖdir, başta Übnÿlemin Mahmud Kemal Ünal adil ÿniÿ yazar, araştırmacı olmak ÿzere bir□ok varlıklı kimsenin taşınmazları, bu yşntemle ele ge□irilmişti. Burada hangi ÖÖilmÖÖin yayıldıÜİnİ bilen yoktur, bu ÖÖilmÖÖin başlıca amacı Atatÿrk devrimlerini, laikliÜİ, cumhuriyet yşnetimini ylmaktır, bu dÿşÿnce TBMM □atıslı altına girmeyi, bakan olmayı bile saÜlayan kimseler aracılıÜİyle neredeyse yasal bir durum kazanmıştı. Bu kuruluş yalnız deÜildir TBMM □atıslı altında en azından ikiÿÿz yandaşı vardır. ...teki koruyucu odakları ise Aydınlar OcaÜİ, Ühlas Holding, Mÿsiÿman Übadamları DerneÜİ, Odalar ve Borsalar BirliÜİ gibi kurumlardır. Şimdi AlmanyaÖda yaşıyan, Sancak Tÿİ FabrikasıÖnin kurucusu Murat Bayrak bunlar arasında, ÖÖmilliyet□ilikÖÖ şrtÿsÿ altında □alıñan bir devrim dÿşmanıydı. †niversite şÜrenciliÜİ yıllarımızda, Murat BayrakÖla arkadaşı olmuştu, o dşnemde, Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri FındıkoÜluÖnun asistanıydı (şyle bilinirdi). Bu kişi Yugoslav, başlangı□ta ÖÖHitlerjungÖÖ adıyla ÿnlenen ÖÖHitler Gen□liÜİÖÖ denen kuruluşa girmiş, YugoslavyaÖda ÖÖmilliyet□ilerin şnderiÖÖ sayılan, sonra şldÿrÿlen Mihailovi□Öin yanında □alıñmış, Mareşal Tito yşnetimi ele ge□irince şİÿm yargısına □arptırılmış (yakalanmadan), TÿrkiyeÖye ka□ılmıştı. Murat Bayrak birkaç yabancı dil bilen, bilgili, kurnaz bir kimseydi, şzellikle de ÖÖsosyal doktrinleriÖÖ □ok iyi bilirdi. □ok geniş kapsamlı bir fabrikayı kuracak nitelikteki geliri nereden edinmiş bilemiyoruz. Ancak bugÿn arkadaşları, yukarıda adları ge□en kurumlarda yşnetici aşamasındadır. 12 Eylÿİ yklımından şnce CHP dİşİnda, yşnetimi elinde bulunduran partilerin, nerdeyse bÿtÿn bakanları Aydınlar OcaÜİ ile Ülim Yayma CemiyetiÖnin onayıyla işbaşına gelirdi, □oÜunu da yakından tanırdık.

5- Yayınları, bu tÿr kuruluşların en bÿyÿk gelir kaynaklarından birini oluşturur. ...zellikle Milli EÜitim BakanlıÜİ, Kÿtÿr BakanlıÜİ gibi bÿyÿk devlet kurumları aşırılı saÜçları, şeriat□ıların ellerine ge□miş, yayımlanan kitapların bir□oÜu bu kurumlarca satın alınıp okul kitaplıklarına, devlet kitaplıklarına gşnderilirdi. Okullarda, yasal uygulamalar altında okutulan ders kitapları, yardımcı kitaplar bakanlıklar (adı ge□en) aracılıÜİyle Ülim Yayma Cemiyeti, Aydınlar OcaÜİ gibi derneklerin şnerileriyle birer ge□imlik durumuna getirilmişti. Ü† Edebiyat FakÿltesiÖnde şÜrencilik yıllarımızda arkadaş olduÜumuz yÿzeysel bilgileriyle alay konusu yapılmış şÜretim ÿyelerinin yaptıkları ders kitabı olarak tÿm okullara şnerilmiş, ilgili bakanlıklar aracılıÜİyle yayılmıştı. Bu fakÿltenin Tÿrkoloji bşİÿmÿ Milli EÜitim BakanlıÜİÖnin, Kÿtÿr BakanlıÜİÖnin danışma kurumuna dşnÿştÿrÿlmÿştÿ. Tÿrkoloji koridorlarında şÜrenciler, bellerinde tabancalarla dolaşırlardı, bu olayların yakın tanılıyız. O yıllarda Tÿrkiye CumhuriyetiÖnin iki bÿyÿk dÿşmanı vardı: Milliyet□ilik, dincilik; bu iki gşrÿş, TBMM □atıslı altında toplanan koruyucularıyla ÖÖvurucu gÿ□ÖÖ niteliÜİ kazanmıştı. Yine o yıllarda Kadiriilik-Nakşibendilik birleşmiş gibiydi, Ülim Yayma Cemiyeti bunların barınaÜİ, sİÜİnaÜİ durumundaydı. Bunu yÿksek gşrevde bulunan yetkililer, sorumlular □ok iyi biliyorlardı. Bir sÿre başbakanlık bile yapmış olan Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak, ÿniÿ bir tıp bilginiydi, AvrupaÖda okumuş, deney bilimlerinin aÜİrlıkli olduÜu ocaklardan yetişmişti. YayıldıÜİ, tanıtıldıÜİ, şvdÿÜÿ yapıtlar arasında Erzurumlu Übrahim HakkıÖnin (1703-1780) ÖÖMarifetnameÖÖsi başta gelirdi. Bir gÿn Üstanbul Vilayeti karşısında, şÜrencimin kurduÜu Okat YayınlarıÖnde kendisiyle karşılaştım. Bana bu kişiyi, şzellikle adı ge□en yapıtları okumamı şnerdi. Yapıtı daha şnceden birkaç kez okumuştum yazarın ÿnÿyle baÜdaşır bir i□eriÜİ yoktu. Yapıtın i□erdiği bilgiler, bugÿn bir ortaokul şÜrencisinin dÿzeyine bile varamazdı (bilimsel bakımdan). Onun şnerisi ÿzerine yapıtlı yeniden derin bir ilgiyle okudum. Ne yalan şşleyeyim utandım, şzellikle kadınlarla ilgili bşİÿmÿ □ok gÿldÿrÿcÿydÿ. Kadınların gşvdesel yapıtlarını, tÿy şrtÿlerini, yaratılış biçimlerini, İrarlarını (caractere), sa□ renklerini, erkeklerle şzel ilişkileri biçimlerini ballandıra ballandıra anlatıyor, bir sevişme uzmanı kılıÜİna bÿrÿnÿyorduk. Ü□inde gşk kÿrelerinin, katların □izimleri, Orta□aÜ başlarında, gşkbilimci kilise papazlarının, Aristoteles yorumcusu PtolaimaiosÖtan aktardıkları bilimsel şneklerin birer yansımasydı. Oysa Übrahim HakkıÖnin yaşadıÜİ dşnemde, AvrupaÖda Kopernik, Kepler, Galilei gibi □İÜr a□ılmış gşkbilimcilerin şÜrencileri bile □ok yaşılanmıştı. ...te yandan insanın gşvdesel yapıtlarında gizli yer kalmamıştı. Kadının tÿy şrtÿsÿne bakarak İrasını saptamaylı manastır falcıları bile bırakmıştı. Bugÿn bir Kadiri, bir Nakşî Beyhine sorulsa, vereceÜİ yanlı Orta□aÜÖin bile ştesindedir, ÿstelik deney bilimlerinin uygulanması gereken yÿksekşÜrenim kurumlarımızda bile durum bşyledir (şeriat□ı □evrelerin egemenliÜİ altında kalanlarda).

Gÿzel geleneklerimiz

Kadiriilikte, geleneklere uymak, onları sÿrdÿrmek deÜiştirmez bir davranış ilkesidir. Bu geleneklerin kaynaÜİ da Abdÿlkadir GeylaniÖnin yaşıama biçiminden, tapımsal davranışlarından kaynaklanır. Onun izini sÿrenler bu geleneklere ÖÖananat-ı muhsineÖÖ denir ki, ÖÖgÿzel geleneklerÖÖ anlamındadır. Bunu başka tÿriÿ okuyup şşleyenler de vardır. Bu gÿzel geleneklerin, Tÿrk anlayışıyla, toplumsal davranışıyla ilgisi yoktur, bunlar halktan gelen uygulamalar deÜildir. Şşzgelisi el şpmek, şeyhin şnÿnde eÜilmek, ekmeÜİ keserek deÜil kırarak yemek, yalnızca kaşık kullanmak, kadınlarla gşzleri bile gşrÿnmeyecek durumda şrtÿnmeye şÿrÿkleme, haremlik-selamlık, toplumsal yşnetimden uzaklaştırılmak, oyun oynamamak, □algı dinlememek, gÿnÿnÿ anısla (zikr) ge□irmek, bunlar gibi bugÿn dinci yşrelerde ge□erli sayılan, eskiden kalma uygulamalar. Bunların ÖÖTÿrk geleneÜiÖÖ kapsamına alınması yanlımadır, kşkenleri başkadır. Oysa, devletin en yÿksek gşrev aşamasında bulunan, bunları □ok iyi bilmesi gereken bir yetkili, Avrupa yaşıam

kitap

biçimine karşı çıkarak Özgüzel geleneklerimizden söz ediyor. Milliyetçilik şartı altında, bir savunma niteliğinde başvurulan bu Özgüzel gelenekler bize Asya'dan gelmedi, Asya Türkleri bunları bilmezler bile, onların yaşama ortamında bunları uygulama olanağı yoktur. Asya Türklerinde kadınları kara şartlarının altına girmesi, evde kapanıp kalması, haremlik-selamlık kuralına uyması, toplumdan dışlanması diye bir davranış yoktur. ...yleyse, Özbizim güzel geleneklerimiz de bizim deUIDir, bize yabancıdır, bunlara sarılmanın anlamı ne?

İlkemizde, Ali'nin şiddetli mesinde bÿyÿk etkisi gşrÿlen, bu nedenle onun izini sÿrenlere ÖYezidi denir, bu sözün bugÿn, ÖYezidi Mezhebi'ne baUIDil kimselerle yalnızca ad benzerliUIDi vardır. ÖYezidi geleneUIDi Ali'ye baUIDananlara karşı derin bir dÿşmanlık kapsamındadır. Sÿnni toplum bu geleneUIDe dşrt elle sarılmış durumdadır. Maraş, orum, Sivas, Gazi Mahallesi olayları bu geleneUIDin uygulama alanına konulmuş bir biçimdir. Bir de esik Anadolu uygarlıUIDından kaynaklanan gelenekler vardır: algılı, kadınlı, erkekli oyuncular, tşrenler, eUlenceler, yemekler, ikiler gibi. Bunlar, kşkenleri araştırılmadan halkımızla yaşamına sinmiş, onu koşullandırılmış, yşnlendirmiştir, bunların da Asya'yla ilgisi yoktur. ...yleyse Özgüzel geleneklerimiz nereye koyacaUIDız, hangi dÿşÿnce şleUIDiyle tartacaUIDız? Üslamda, inanç ayrılıUIDi nedeniyle, insanları yakma, dumanla boUIDma geleneUIDi var mı? Varsa hangi aUIDa, nerede uygulama alanına konmuştur?

Bu olumsuz açıklamaları yapanların bilmeden, anlamadan konuştukları besbelli. Ancak, halkımızda soru sorma bilinci uyanmamış, Osmanlı yşnetimi gereUIDi, uyandırılmamıştır. Bugÿn okullarda bile şÜrencinin soru sorması, şÿne sÿrÿlen kitabın iUIDeriUIDiyle baUIDantlıdır. Bir şÜrenci, din bilgisi şÜretmenine, dÿnya yaratılmadan önce Tanrı nerdeydi? diye bir soru yşneltirse, alacaUIDi karşılık ya dayak, ya okuldan uzaklaştırılma, ya da susturulmadır. Bu şrnekte, yaşanmış olaydan, yayın araUIlarında yer alan bir yazıdan şÜrenilmiştir. Okula başlayan çocuk için, ÖEti senin kemiUIDi benim' diye yaygın bir tÿmce vardır, bunun kaynaUIDi, kuşkusuz Üslam dinidir. ÖMahalle mektebi'ne başlayan çocuk Öhoca'nın eline bşyle bırakılır, çocuk etinden, kemiUIDinden olmaz, ancak dÿşÿnsel yşnden Ökafasından olur. Bu uygulama yoksul halk çocukları için geUIDerlidir, Özgüzel geleneklerimiz i savunan varlıkların iUIDeUIDir, o ya Avrupa'ya, ya Amerika'ya, ya da yabancı dille eUIDitim sÿrdÿren bir okula gidecek, Ökafasından olacaUIDır.

Osmanlı tarihi boyunca, ÖTürk'ün sözÿüne hep kşş bir anlam vermiştir, Ögşrgÿşÿz'ün, Ökaba'ın, Ögelişmemiş'ün, Öyaban'ın, gibi hep kşş yorulan anlamlarda. Selçuklu dşnemi, Fars'tan Ök ÖFars'ı ayıÖ sevmiştir. KaramanoUIDu Mehmed Bey'in iUIDi, Türk dilini savunmuş -Aşıkpaşanın girişimi, Atatürk'ün Dil Devrimi'ne deUIDin uyutulmuş, geUIDersiz bırakılmıştır. Edirneli N%ozlm'ın ÖTürki-basit'leri etkili olamamış, Ziya Paşa-Namık Kemal ikilisinin Türk'ÿÿÿ Osmanlılık şartı altına ekilmiş, olduUIDu yerde kalmıştır. Oysa geleneUIDin bÿyÿk bir bşim' dille gelir, dille yarar. Peki bir toplum tÿm geleneklerini dine, Osmanlı denen karmaşaya baUIDarsa güzellik nerede aranmalı? Bizim, bugÿn bile, benimsediUIDimiz geleneklerin oUIDu din, tarikat baUIDamındadır. Bayramlarda mezarlıklara gidin, gezin halkımızı yşnlendiren geleneklerin Üslamla baUIDaşmadıUIDi gşrÿrsÿnÿz, hepsi tarikatların denetimi altındadır. Mum dikmek, adak sunmak, dilek dilemek, yamalar baUIDamak, gelir karşılıUIDi Kuran okumak, okutmak Üslamda yok, Kadirilikte, Nakşibendilikte vardır. ...yle ki İeyhlerin mezar taşlarındaki başlıklar bile deUIDisiktir. Bir Kadiri İeyhi başlıUIDından, Nakşibendilik başlıUIDından anlaşılır.

Osmanlı toplumunda tarikatlar, tekkeler, bir de Öulema sınıfı'ın denen kesim alttan yukarı doUIDu, benzeri gşrÿlmemiş Ötoplumsal sınıflaşma'ın şrneUIDi yaratmıştır. Mezarlıklarımız gibi toplumsal ayrılıUIDi yansıtan bir alan yoktur. Mezar, orada yatanın toplumsal durumunu, geUIDim dÿzeyini, inançlarını, sözün kısası bulunduUIDu Ösınıflı'ın gşsteren somut şrnektir. Mermer sarayların ufak birer şrneUIDini andran mezarların Üslam dininiyle en ufak bir baUIDantlı yoktur. Üslamda gşsterişli, gşrkemli mezar söz konusu deUIDir, Ömezarlarınız alıakşnÿÿce olsun' şnerilerini getiren Öhadisler' vardır. Oysa bu girişimlerin şncÿleri hep Üslamlı savunular arasından iUIDiyor, Üslamlı yılan, savunan kiliUIDinde ortada dolaşıyor. Bilimsel anlayışın bir gelenek niteliUIDi kazanmadıUIDi toplumlarda en kutsal sayılan varlıklar bile yıkımdan, şkÿsten kurtulamaz. Bir ulusa kimlik, kişilik kazandıran deUIDerlerin koruyucusu, ancak, bilimsel anlayıştır. Bilimsel anlayışın denetmeni, klavuzu, eleştirmeni yine bilimsel anlayıştır. Bu anlayışın karşısına dinci bir tutum çıkarak, onu dışlayacak gücÿ kendinde bulursa toplum kurumlarının uUIDuruma sÿrÿklenmesi şnenemez. Bir toplumda yşnetimi yşnlendiren, koşullarını biçimlendiren odak bilimsel anlayışla elişirse yıkımın depremlere dşnÿşmesi olaUIDandır.

Yanıtıcı ,iUIDiklar

Yine son yıllarda, alanlara dşkÿlen dincilerin gündemden dÿşmeyen bir şşlemi yayıldı: Dÿnyada Üslam oUIDalıyor, yayılıyor, yükseliyor. Bunun iUIDirktanlıkları da Üran-Cezayir-Afganistan gibi İeriatın karanlıUIDında, yine İeriat isteyenlerdir. Gerçekte Üslam oUIDalmıyor, yayılmıyor, genişlemiyor, yeryÿzÿnde insanların sayısı artıyor, İlkelerin gelir kaynakları Önÿfus artışına karşılamıyor. Dÿnya nüfusu beş milyar aştı, o oranda da Üslam İlkelerinde oUIDalma var. Üslamın yayılması aUIDaş uygarlıkla girişilecek bilimsel gelişme saUIDanır, yoksullar ordusunun oUIDalması, bilimsel buluşların karşısında bir başarı şrneUIDi deUIDir.

kitap

Pakistan atom bombası denemeleri yapıyor, Hindistan şyle. Peki bu bombaları nereye atacaklar, TürkiyeÖye mi? ,ok uzak bir olasılık. HindistanÖa mı? Olabilir. Peki HindistanÖin atacaÜl atom bombaları kimleri yok edecek? Komşularını.

Bu olumsuz gelişmeler karşısında Üslamlın □oÜalması sevindirici bir olay deÜildir. Sevindirici olay, bu Ylkelerde bilimsel atılımların hızlanması olabilir, bu da gşrYnYrlerde yok. Saidi NursiÖnin ÖÖNur ...ÜrencileriÖÖnin □oÜalması, yurt dYzeyine daÜılması Üslamlın □oÜalması anlamına gelmez. ,ok gelişmiş bir teknikle □alıβan Y□ milyonluk Üsrail karşısında bir Arap dYnyasının ne acıklı duruma dYβtYÜYnY gşrdYk. İlkemizin yoksulluÜunu, geri kalmışlıÜünü Üslama aykırı davranmaya, Üslamlın koβullarını eksiksiz uygulamaya baÜlayan dernekler, kuruluşlar, bu arada dinci □evreler seslerini yYkseltiyorlar. Bunlara karşı bir yetkili □İklp Üslamlın hangi Ylkeyi kurtardıÜünü, hangi □aÜda AvrupaÖdan ileri bir durumda olduÜunu soran olmuyor. Bundan yirmi yıl önce TercYman gazetesinin birkaç yazarının giriβimiyle ÜstanbulÖda, Fatih Camisi şnYnde bir ÖÖyaÜmur duasıÖÖna □İklmİstİ, iki gYn sonra da yaÜmur yaÜmİstİ. Oysa yaÜmur yaÜacaÜünü, gazetenin giriβiminden iki gYn önce Meteoroloji bildirmİstİ, bunu □ok iyi kullandılar, o yaz Üstanbul kuraktan kavruldu, Meteoroloji yaÜmur yaÜmayacaÜünü bildirmİstİ, adı ge□en gazete daha ÖÖyaÜmur duasıÖÖna □İkmamİstİ. Bir yetkili □İklp ni□in Arabistan □şlerine, susuz, kurak Üslam Ylkelerine ÖÖdualarlaÖÖ yaÜmur yaÜdİrlİlmİyor diye sormadı. Tanrı, gşnderdiÜi dinin eksiksiz uygulanmadıÜünü gşrdYÜY TürkiyeÖyi daha □ok mu seviyor?

Bu tYr giriβimler, sşyemler, a□İklamalar Osmanlı devletinin en gY□İY olduÜu □aÜlarda bile eksik olmazdı, Padiβah ÖÖHazineÖÖ tYkenmeye baβlayınca ÖÖk%ofir diyarlıÖÖndan birine yYrYr, arkasından dualar okunur, Beyhler, mYrβidler tekkeye □İkar saÜlamak □in ÖÖhayırlı dualarÖÖ okurlar, savaş kazanılınca dilekleri yerine gelir, bilmem nerede bir baÜ tekkeye bırakılır (vakfedilir), İste tekkelerin gelir kaynaklarından biri de buydu. Bunu daha önce sşlemiştik. Üste bu gelir kaynaÜünün kuruduÜu yerde, Beyhin, mYrβidin kargıβları (bedduaları) gşkleri yerinden oynatır, TanrıÖnün şfkesi devletin Yzerine □evrilir, yeryZYnde mutluluÜun adı kalmaz.

Ünsanlar yanltmanın, kandırmanın, karanlık dYβYncelere sYrYklemenin deÜİβik yolları vardır, bunların en iyilerini Beyhler, mYrβidler bilirler, onlar TanrıÖnün iyi kullarıdır, Tanrı onlarla konuşur, bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen bir sYrede onlarla buluşur. ,ocukluÜumda bu tYr şykYleri □ok dinlendik, sonra Nakβibendi tekkesinde daha βaβırtıcılarını şÜrenmiştik. Ortaokulda, TYrk□e şÜretmenimiz, bize Mehmed AkifÖi anlatırken ÖÖ,anakkale ŞehidlerineÖÖ baβlıklı βiirinden şrnekler verirdi.

ÖÖNe bYyYksYn ki adın kurtarıyor tevhidi
Bedrin arslanları ancak bu kadar βanlı idi.ÖÖ

bu dizeleri a□İklarken gşzleri yaβarırdı. Şimdi dYβYnYyorum. ,anakkale SavaşıÖnda iki yZ elli bin TYrk şlmYβ, yZ elli bin dYβman yere yıkılmış. Peygamberin yşnettiÜi Bedr Savaşı, 624 yılı dolaylarında, dokuz yZY aβkın MYSİYmanla, daha □ok Suriyeliler arasında ge□ti, onđrt MYSİYman, yetmiş Suriyeli şldY. Mehmed Akif on đrt kibinin şldYÜY bir savaşla ikiyZzelli bin kibinin şldYÜY bir savaş karşılaβtırıyor, ÖÖBedrin arslanlarınıÖÖ şme olanaÜi buluyor. Oysa daha önceki yZyılarda on đrt BedrÖin arslanına deÜin onbinlerce insanın şldYÜY savaşlar gşrdYdY OrtadoÜu Ylkelerinde. Üslamlı yaymak □in (Padiβah şyle sşylerdi) Osmanlı ordularının verdiÜi ÖÖBehidlerÖÖin sayısl on binle otuz bin arasında iner □İkardı. Bu şnek, ilk bakışta, şnemsiz gibi gşrYlebilir, ancak Yzerinde ilgiyle durulursa sanıldıÜundan daha anlamlı olduÜu anlaşılır. Bir eÜitim, şÜrenim kurumunda, tarih denen bilimin verileri karşısında, onbinlerce insanın şldYÜY savaşları bir yana itiliyor, din uÜruna yapıldı diye ufak bir □atılma βaβırtacak nitelikte abartılıyor. İstelik bu Bedr Savaşı (eskiden buna gazve derlerdi, kY□Yk □atılma anlamındadır) dinle ilgili deÜildir, soyuncu kervanlarla, alıβveriβ nedeniyle karβlılık vuruβmadır. Ancak eÜitimin tabanında bilimsel bir ilke bulunmuyor, bu ilkenin eksikliÜi, şÜretmenin duygusal davranmasına, inan□larını eÜitimin şzYyle karβtırıp sulandırmasına olanak saÜiliyor. Şimdi ÖÖBedrÖin arslanlarıÖÖni gYnYmYze getirterek AnadoluÖda kısa bir geziye □İkallm.

SYnnilerin, kimi gYvenlik gY□lerinin gizli yardımlarıyla □İkartılan ÖÖMaraβ OlaylarıÖÖnda yZ yirmi beş kişi, ÖÖSivas OlayıÖÖnda otuz sekiz kişi, ÜstanbulÖda ÖÖGazi Mahallesi OlayıÖÖnda otuz kişi şldYrYldY.

Bunları şteki SYnni saldırlarında şlenleri de katarsak nicelik birden yYkselir. Yalnız bu Y□ olayda şldYrYlenlerin sayısl ikiyZz kişi, ÖÖBedrÖin arslanlarıÖÖnün onđrt katından □ok. EÜitimde durum bugYn de deÜiβmemiştir, eskisi gibidir. Üslamcı gşrYβ din savaşlarını (Peygamberin yşnettiklerini) nerdeyse Ü.... Üran Kisralarının YunanistanÖa, BYyYk ÜskenderÖin HindistanÖa, ÜS. AttilaÖnün Avrupa □İlerine uzanan yZ binlik ordularının savaşlarından daha YstYn, daha gşrkemli sayıyor, şyle niteliyor.

TYrkiyeÖde din devleti kurma, devlet kurumlarını Üslam dininin denetimi altına sokma giriβimleri yeni baβlamamıştır, şzellikle Ükinci AbdYlhamit dşneminde ortaya □İkan Üslamcılık-Osmanlıcılık-Turanlılık akımları şİyyİ diriltme □abalarına benziyordu. ÜslamcılıÜün amacı bYtYn dYnya MYSİYmanlarını bir bayrak altında toplamak, bYyYk, evrensel bir devlet oluşturmaktır, bşylece dYnyaya egemen olmaktır. Bu gşrYβ kısa sYrede tYm tutarsızlıklarıyla yıkıldı. ...zellikle Birinci DYnya SavaşıÖnda Üngiliz altını, Üslamcılık dYβYncesine YstYn geldi, onu yenilgiye uÜrattı, MYSİYmanlar bşİyndY, birbirine girdi, bir□ok Üslam

kitap

geçerli kilmaktı. Ancak bu gşrYß, 1950Öden sonra, yavaß yavaß Üslamcılıkla uyum saÜladı. Turancılık YıkYsYnYn doÜußunu, yayılma biçimini, Enver PaşaÖnin tutumunu aÖklayan bir belgeyi, YniY Fransız yazarı AndrÖ Malraux, pek azı kalan anılarında anlatır. Almanlara tutsakken ÖÖkamptaÖÖ yazdıÜİ bu anıların kalanları TYrkÖeye aktarılmıßtır (AndrÖ Malraux, Turan Yolu, ,ev. Sabahattin EyYboÜlu, 1965, ,an Yayınları).

Tarihe gsmYldYÜYnY sandiÜlmiz bu YÖ deÜiBik gşrYß, gYnYmYzde yeniden tartıßma konusu olmuß, baßka adlar altında, iÖeriÜi deÜiBmeden etkinliÜini sYrdYrmektedir. Osmanlıcılık, şzellikle Cumhuriyet yşnetimine karßı Öİkanların, yeniliklerin gereksizliÜini, Batılılaßmanın yararsizliÜini savunuların YıkYsYdYr. Onlara gşre, Cumhuriyet, şzellikle laiklik olmamalıydı, savaß kazanıldıktan sonra eski yşnetim sYrdYrYmeliydi, buna kimileri ÖÖPadißahÖİllkÖÖ diyor. Turancılık, gYnYmYzde TYrkÖYIYK, YıkYcYIYK gibi adlar altında gYndeme getirilmißse de birliÜe ulaßılmıß deÜildir, konunun şZYne din karıßtırılmıßtır. Üslamcılık ise en etkin, en gYÖIY durumdadır, gYcYnY Kadiriilik-Nakßibendilik (Nurculuk, SYleymancılık, şteki kolların etkisi altında) gibi Üslamın şZYne aykırı kurulußlardan almaktadır.

TYrkiyeÖde ortaya Öİkan, sik sik kilik deÜiBtiren bu Öarpık gşrYßlerin besleyici nedenleri Öok eskilere gider. Osmanlı toplumu kendine gşre, baÜümsüz bir devlet anlayıßı gelißtiremedi. Yşnetici topluluÜu oluşturan tavan, yşnetimi altında bulunan halkları birbiriyle kaynaßtırma dYßYncesinden yoksundu, onda ÖÖYurttaßÖÖ şşzcYÜYnYn anlamı doÜmamıßtı. MYSIYmanlara baßka, ayrı dinden olan azınlıklara baßka tYriY davranırdı, bu tutum tabana da egemen olan dinci inanÖtan besleniyordu. MYSIYman olmayan yurttaßların ÖÖk%firÖÖ diye anıldıklarını bilmeyen yoktu. Dahası Hristiyan kadınlarla MYSIYman kadınların giyinißlerine bile padißah karıßırdı. Osmanlı tarihi boyunca sYren bu uygulama, gYnYmYzde de uygulama alanına konulmak isteniyor. Taßıtlarda, okullarda, toplantılarda kadın-erkek ayrılıÜü yurt dYzeyine yayılması istenen bir uygulama tYrYdYr. Şimdi bu uygulamaları, Yıkemize dıßtan gelen bir yabancı gşzlemcinin yapıtından şÜrenelim.

Friedrich Von Rummel, Yıkemizde yıllarca dolaßtıktan, kşyY kenti tanıdıktan sonra, AtatYrk devrimlerinin şzelliklerini, etkinliklerini fotoÜraflarla, karßılaßtırmalı yşntemle saptamıß, devrimden şnce, devrimden sonraki durumları aÖkÖa saptamıß. Sonra ÖÖDie TYrkei Auf Dem Weg Nach Auropa / Avrupa Yolunda TYrkiye, 1952, MYnihÖÖ adı altında yayımlamıß. Konuya TYrk soyunun AsyaÖdan gşÖYßYyle baßlamıß, SelÖuklu-Osmanlı devlet anlayıßını sergileyerek toplumun yapıtının olußum şzelliklerinin Üslam inanÖlarını dayandırdıÜini saptamıß. VerdiÜi şrneklerle, TYrk egemenliÜinden şnce Anadolu ilkÖaÜünün uygarlık aßamasını gşzlerimizin şZYne seriyor. Sonra Tanzimat dşnemine, onun ardınca gelen deÜiBmelere deÜinerek, gelişim Öizgisinin baßlangıÖ-sonuÖ boyutunu aÖikilÜa kavuşturmuß. Dahası Sabahattin Ali, N%ozlm Hikmet konularına, olumsuz bir yaklaßımla deÜinirken, yazın, sanat (tiyatro, resim, yontu, mYzik, bale) alanında, toplumsal kurumların ÖaÜdaß bir anlayıßla dYzenlenmesinde, seÖim eßitliÜinde, eÜitimde, kısaca tYm toplum kurumlarında saÜlanan baßarıları şzetliyor. ...zet olarak ßunu şşleyebiliriz: Rummel, Yeni TYrk DevletiÖnin kurulußunu, nedenlerini, iÖ yapısını, ÖaÜdaßlaßmaya karßı Öİkan kurulußları, ereklerini, dYßYnsel yapılarını bizden Öok daha iyi kavramıß, AtatYrkÖY Öok daha iyi anlamıß bir aydındır. Şimdi, konuyu daha genißletmek Öin, baßka bir yazardan, CumhuriyetÖten şnce bir ÖÖgazeteciÖÖ olarak yurdumuza gelen, TYrkiyeÖnin daha sonraki yapısını bilen bir tarihÖiden kısa bir alıntı verelim:

ÖÖTYrkiye, Üslam Öin yapılan savaßlarda yeteri kadar kan ve para dşkmYßtYr. Bunu yaparken de ulusal mevcudiyetini hemen hemen yitirmiß, bunu kurtarmak Öin 1919-23ÖYn bYyYk gayretleri gerekmiştir. Üslamın ayakbaÜü olmasına raÜmen bu gayretler baßarıya ulaßmıßtır ve gayretler sayesinde TYrk ulusu yaßamaya devam edecektir. Artık dersimizi almıß bulunuyoruz. TYrk ulusu, bundan sonra, her sıhhatli ulus gibi, kendi Öin Öalıßıp yaßayacaktır. Sloganımız kutsal benliÜimizdir. Bu hem TYrk ulusunun, hem de Batı dYnyasınının yararlıdır. Batı artık korkmamalı ve şbYr MYSIYman Yıkeler de artık umut etmemelidir. Biz, Batı egemenliÜü boyunduruÜunda kendilerini kurtarmak isteyen MYSIYman halkların davalarının şampiyonluÜunu yapmayacaÜüz. Bu boyunduruÜu biz kendimiz attık. Biz nasıl kendi savaßımızı verdikse, şbYr MYSIYman uluslar da kendi savaßlarını yapsınlar. (Arnold Tynbee, TYrkiye, Bir Devletin Yeniden DoÜußu, Öev. Kasım Yargıcı, 1911, Milliyet Yay. Say. 316).ÖÖ

Bu alıntının bulunduÜu yapıtın yazarı, bayraÜünün Yzerinde gYneßin batmadıÜü şşylenen bir Yİkenin, ÜngiltereÖnin yurttaßıdır. Bu YniY dYßYnYrYn AtatYrk TYrkiyesiÖne bakıßıyla, Üslam BirliÜü kurmaya Öalıßan bu nedenle kimi Üslam Yıkelerini dolaßan dinci bir baßbakanımızın tutumu arasındaki Öarpıklık ne YzYcY, utandırıcıdır. Yurtsever, insansever olmak kolay deÜildir, şnce insan deÜerlerini kavrayabilecek bir yeti ister, sonra saÜüklü bir saÜduyunun İßiÜünde yYrYmeyi gerektirir. Oysa dinler şyle deÜil; birkaç kurala bilerek, bilmeyerek baÜanmak, baßkalarının izinden gitmek yeter. Bu gerÖeÜi bilmeyenlere gşre, bYtYn bilimlerin, baßarıların, uygar gelişmelerin kaynaÜü KuranÖdır, bu inanca saygı gşsterilir, ancak bYyYk baßarıların, yaratmaların ortaya konması neden KuranÖa inanmayanların tekelindedir, bunun yanıtını da aramak gerekir.

SonuÖ

Kadiriilikle ilgili aÖİklamalar, verilen şrnekler, TYrkiyeÖnin iÖine yuvarlandıÜü Öİkmazların, karßılaßtıÜü sorunların kısa bir şzeti niteliÜindedir. Burada suÖun kaynaÜünü bilimin uygarlıÜünden halkı uzak bırakmayı Öİkarlarına uygun gşren yşneticilerde aramak gerekir. Cumhuriyet yşnetimi, Anadolu insanının kanıyla

kitap

yazılmıştır, onun anayasasını düzenleyen başarılar, Sakarya'dan İzmir'e deyin, adım adım dizilmektedir. Anadolu insanı toprağı in şlmYB, yZyillar boyunca ÖÖÜslamı egemen klmaÖÖ buyruUu altında, bugYn ok uzaklarda kalan topraklarda varlıından yoksun bırakılmıştır. BaÜİmsiz yaşamak, usun İBİÜİnde yYrYerek mutluluUunu aramak, bu tarihten koparılmış insanlara yasaklanmıştır. BugYn bile, Anadolu insanı elli yıldır kışılıÜİni, şzelliÜİni yitirmenin kolaylıÜİni sezmektedir. Yine Anadolu insanı koruduUu, kurtardıÜİ, şZynden uzaklaştırılmış bir dinin baskısı altında. Bu dinin geröek Üslamla ilgisi yoktur. Bu din tarikatların, öİkaröİ yşneticilerin Yrettikleri bir inanö karmaşaslı olmaktan öte anlam taşımıyor. Ünsan inanö siz yaşıyamaz derler, doÜrudur; ancak uygarlıÜa, us ilkelerine, insan deÜerlerine aykırı gelen, bilincin İBİÜİnden kaöİrlilip bilinö sizliÜİn yoÜun kararıÜİ altına sYrYklenen bir insanın dini sapkınlık olmaktan ileri geöemez. TanrıÖnün kitabını okumayan, anlamayan, yalnızca hacının, hocanın, Beyhin, pirin boşlukta uöuşan şzlerine kanarak, bilmeden inanarak eÜilip kalkmak dine baÜİlilik deÜildir. ...zgYrlyÜe kavuşturan, tutsaklıktan kurtaran, devlet kuran, ulusal yazğılı ulusun öabalarıyla yeniden yazan kimselere şsvmek, onları yermek, baÜİmsizliÜİ başkalarının buyrukları altında dYBşYnmeden yaşamak diye anlayan yaratıkların izinden yYrYmek insanlık deÜildir. Üslam dini ÖÖşYİlerini gYzel şzlerle, iyi şvgYlerle anınÖÖ diyor, onları ÖÖbendendir, sendendirÖÖ diye ayrılarak yergilerle, şvgYlerle anın demiyor. İlkemizde dinden yana olduklarını ileri sYrenler, yine Üslam dininin, KuranÖn ÖÖdYşmanın seni şldYrmeden sen onu şldYrÖÖ dediÜİni unutuyorlar, anımsamak bile istemiyorlar. Üslamda ÖÖkatilÖÖi savunmak yoktur, Üslamda ÖÖkısasÖÖ denen bir uygulama vardır. Başkalarını şldYrmeYi, Üslam adına bir beceri sayanlar, yine inandıkları dinin Bu kuralını şÜrenmelerini dileriz: ÖÖel-ayn", ve ÖÖl-ayn", es-sinn" vesÖsinn", seyyÖÖetin bi-mislihi lehYm kısas/gşze gşz, dişe diş, kşTYİÜe kşTYİYk, ište şİYsY.ÖÖ Biz, ugarlık adına bu uygulama biöimine karşıyız, ÖÖkısasÖÖi toplumsal yasalara bırakalım. ...İdYrYten insanlar da bizim toprağımızın YrYnleriyle beslenen yurttaşlarımız, kardeşlerimizdir. İzerinde yaşadığımız bu yeryZşYnde, bilimsel verilere inanan insanlar, uygarlıÜün saÜladıÜİ olanaklarla başka dYnyalarda mutlu, şzgYr, baskılardan uzak, baÜİmsiz yaşamak istediklerinde uzayın boşluğunda birer yer edinmenin şzlemini öekiyorlar, biz bu yöce şzlemin bilincinde bile deÜülüz. Tanrı, yanma ÖÖkul hakkıyla gelmeyinÖÖ diyor, kul kanıyla gelin demiyor. Din, inanö insanın gşnlYnde yaşar, seöim alanlarında deÜil. GşnlYn dişİna taşan, başkalarını baskı altına almayı şngşren bir inanö, kaynağı ne olursa olsun, kutsal deÜildir, saygıdeÜer deÜildir, ondan uzak yaşamak insanlık gereÜidir.

ÖÖEvliyadan başarılm mYstaÜİni
Bir şmYrcek gştYrYr HakkÖa beniÖÖ

CÖin
KŸİtYr Hizmeti

- AtatYrk
- c AtatYrkÖYn YazdıÜİ Yurttaşlık Bilgileri
BŸlent Tanşr
- c Kurtuluş (TŸrkiye 1918-1923)
- c Kuruluş (TŸrkiye 1920 Sonraları)
Prof. Dr. Sina Akşin
- c Ana İzleriyle TŸrkiyeÖnin Yakın Tarihi I
- c Ana İzleriyle TŸrkiyeÖnin Yakın Tarihi II
Prof. Dr. Macit Gşkberk
- c Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve AtatYrk
Yunus Nadi
- c TŸrkiyeÖyi Sokakta Bulmadık
Falih Rifki Atay
- c Baş Veren Ünkİlapöİ (Ali Suavi)
B%aki ...z
- c Kurtuluş SavaşıÖnda Alevi-Bektaşiler
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Devrim Hareketleri Üöinde AtatYrköYİYk
Sabahattin Selek
- c Milli MŸcadele (BŸyYk TaarruzÖdan İzmirÖe)
Üsmail Arar
- c AtatYrkÖYn Üzmit Basın Toplantısı
Prof. Dr. Niyazi Berkes
- c 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz I
- c 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz II
Ceyhun Atuf Kansu

- c Devrimcinin Takvimi
Paul Dumont-François Georgeon
- c Bir Ümparatorluğun ...İymİ (1908-1923)
Ali Fuat Cebesoy
- c Sınıf Arkadaşım Atatürk I
- c Sınıf Arkadaşım Atatürk II
Abdi Üpekçi
- c Ünsür AtatürkÖn Anlatıyor
Paul Dumont
- c AtatürkÖn Yazdıı Tarih: Söylev
Kili Ali
- c Üstikö Mahkemesi Hatıraları
Prof. Dr. Niyazi Berkes
- c Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I
- c Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler II
S. Ü. Aralov
- c Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları I
- c Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları II
Sabahattin Selek
- c Üsmet ÜnsürÖn Hatıraları
Nurer Uurlu
- c AtatürkÖn Yazdıı Geometri Kılavuzu
George Duhamel
- c Yeni Türkiye Bir Batı Devleti
Bilent Tanır
- c TürkiyeÖde Yerel Kongre Üktidarları
Prof. Dr. Suna Kili
- c Atatürk Devrimi-Bir ,aıdaışma Modeli
Falih Rifki Atay
- c AtatürkÖn Bana Anlattıkları
Reşit İker
- c AtatürkÖn Bursa Nutku
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Üslamcılık Cereyanı I
- c Üslamcılık Cereyanı II
- c Üslamcılık Cereyanı III
M. Şakir İkyavaş
- c Atatürk ve Harf Devrimi
Kili Ali
- c AtatürkÖn Hususiyetleri
Mustafa Kemal
- c Anafartalar Hatıraları
Ecvet Giresin
- c 31 Mart Üsyanı
Doğan Avcıolu
- c 31 MartÖta Yabancı Parmaı
Metin Toker
- c Şeyh Sait ve Üsyanı
Sileyman Edip Balkır
- c Eski Bir ...Üretmenin Anıları
Yunus Nadi
- c Birinci Bük Millet Meclisi
Kemal Siker
- c Dnyada ve TürkiyeÖde Üi Sınıfının Douşu
Prof. Dr. Neda Armaner
- c Üslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk
Fazıl Hürn Daıarca
- c Destanlarda Atatürk, 19 Mayıs Destanı
Yunus Nadi
- c Mustafa Kemal Paşa SamsunÖda
Üsmet Zeki Eyuboulu

- c Ürticanın Ayak Sesleri
Nuri Conker
- c Z%obit ve Kumandan
Mustafa Kemal
- c Z%obit ve Kumandan ile Hasbihal
Üsmet Zeki EyuboŪlu
- c Üslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nakİibendilik
Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur
- c Ermeni Meselesi-I
- c Ermeni Meselesi-II
Tal%ot Paİa
- c Hatıralar
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c HŪrriyetŪin Ūlanı
Üsmet ŪnİnŪ
- c Lozan Antlaşması I
- c Lozan Antlaşması II
Sami N. ...zerdim
- c Yazı Devriminin ...ykŪsŪ
Nurer UŪurlu
- c AtatŪrkŪŪn Askerlikle Ūlgili Kitapları
- c AtatŪrkŪŪn Askerlikle Ūlgili ,eviri Kitapları
Halide Edip Adıvar
- c TŪrkŪn Ateİle Ūmtihanı I
- c TŪrkŪn Ateİle Ūmtihanı II
- c TŪrkŪn Ateİle Ūmtihanı III
Prof. Dr. Muammer Aksoy
- c AtatŪrk ve Tam BaŪımsızlık
Prof. Dr. İerafettin Turan
- c AtatŪrk ve Ulusal Dil
Johannes Glasneck
- c Kemal AtatŪrk ve ,aŪdaİ TŪrkiye I
- c Kemal AtatŪrk ve ,aŪdaİ TŪrkiye II
- c Kemal AtatŪrk ve ,aŪdaİ TŪrkiye III
Üsmet ŪnİnŪ
- c CumhuriyetŪin Ūlk Yılları I
Gazi Mustafa Kemal
- c Yarın CumhuriyetŪi Ūlan EdeceŪiz (NutukŪtan)
- c Yarın CumhuriyetŪi Ūlan EdeceŪiz (SİylevŪden)
Fazıl HŪsnŪ DaŪlarca
- c Gazi Mustafa Kemal AtatŪrk
Eylemde/10 Kasımlarda
Ruİen Eİref İnaydın
- c AtatŪrkŪŪ ...zleyiİ I
- c AtatŪrkŪŪ ...zleyiİ II
Prof. Dr. Cavit Orhan TŪtengil
- c AtatŪrkŪŪ Anlamak ve Tamamlamak
Prof. Dr. A. Afetinan
- c M. Kemal AtatŪrkŪten Yazdıkları
Falih Rıfıkı Atay
- c Zeytin daŪı
Üsmet ŪnİnŪ
- c CumhuriyetŪin Ūlk Yılları II
Prof. Dr. Suat SinanoŪlu
- c TŪrk HŪmanizmi I
- c TŪrk HŪmanizmi II
- c TŪrk HŪmanizmi III
Prof. Dr. T. Zafer Tunaya
- c Batılılaşma Hareketleri I
- c Batılılaşma Hareketleri II
Charles N. Sherrill

kitap

c Bir ABD B y keli isinin Türkiye
Hatıraları/Mustafa Kemal I
c Bir ABD B y keli isinin Türkiye
Hatıraları/Mustafa Kemal II